

Saimaan ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusala Lappeenranta
Liiketalouden koulutusohjelma
Yritysten ja taloushallinnon juridiikka

Riikka Järvi

Adoptiolainsäädäntö Suomessa ja Ruotsissa

Opinnäytetyö 2014

Tiivistelmä

Riikka Järvi

Adoptiolainsäädäntö Suomessa ja Ruotsissa, 66 sivua, 2 liitettä

Saimaan ammattikorkeakoulu

Liiketalous, Lappeenranta

Liiketalouden koulutusohjelma

Yritysten ja taloushallinnon juridiikka

Opinnäytetyö 2014

Ohjaaja: yliopettaja Marjut Heikkilä

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tarkastella adoptiolainsäädäntöjä Suomessa ja Ruotsissa ja vertailla niitä toisiinsa. Tutkimuksessa käsitellään vain alaikäisten lasten adoptioita. Suomi oli allekirjoittanut Euroopan neuvoston uudistetun yleissopimuksen lasten adoptiosta vuonna 2008, mutta sopimuksen ratifiointi edellytti kansalliseen adoptiolainsäädäntöön tehtäviä tarkistuksia. Suomen adoptiolainsäädäntö oli pääosiltaan myös jo lähes 30 vuotta vanhaa, joten muutokset olivat tarpeellisia. Uusi adoptiolaki tuli voimaan Suomessa 1.7.2012. Ruotsissa hallitus teetti adoptiolainsäädännön muutostarpeita käsittelevän mietinnön vuonna 2009, joka ei toistaiseksi kuitenkaan ole johtanut toimenpiteisiin.

Tutkimusmenetelmänä opinnäytetyössä käytettiin kvalitatiivista tutkimusta. Teoriaosa koostui pääasiassa suomalaisesta ja ruotsalaisesta lainsäädännöstä, jota tuettiin kirjallisuudella, Internet-lähteillä ja lehtiartikkeleilla. Teoriaosassa on Suomen osalta käyty läpi lainsäädännön kehitystä, sen tilaa ennen uuden lain voimaantuloa ja adoptiolain keskeisiä muutoksia. Ruotsin osalta työ käsittelee lyhyesti ruotsalaisen lainsäädännön taustatietoja, nykytilaa ja adoptiolainsäädännöstä tehdyn mietinnön keskeisiä tavoitteita ja vaikutuksia. Lopuksi lainsäädäntöjä vertaillaan keskenään. Työn empiirinen osa koostui haastattelusta, jotka toteutettiin kahden adoptiopalvelunantajan ja yhden adoptionhakijan avulla. Haastatteluiden tavoitteena oli selvittää adoptioprosessin kulkua järjestön sekä adoptionhakijan näkökulmasta ja pohtia uutta adoptiolakia. Lisäksi haastatteluissa selvitettiin palvelunantajien tekemää yhteistyötä Suomessa ja Ruotsissa, ja lopuksi pohdittiin adoptioiden tilastollisia eroja näiden kahden maan välillä.

Tutkimuksessa havaittiin, että adoptiolainsäädäntö on pääpiirteittäin samanlaista molemmissa maissa. Sekä Suomessa että Ruotsissa lainsäädäntö perustuu vahvasti lapsen näkökulman huomioimiselle. Kotimaisen adoption käsitettä ei Ruotsissa kuitenkaan varsinaisesti tunneta.

Asiasanat: adoptio, adoptiolaki, ruotsalainen adoptiolainsäädäntö

Abstract

Riikka Järvi

Adoption legislation in Finland and Sweden, 66 Pages, 2 Appendices

Saimaa University of Applied Sciences, Lappeenranta

Degree Programme in Business Administration

Specialisation in Corporate and Financial Law

Thesis 2014

Instructor: Ms Marjut Heikkilä, Principal Lecturer

The purpose of this thesis was to study and compare adoption related legislations both in Finland and Sweden. The study considers underage adoptions only. Finland accepted the European Convention on the adoption of Children in 2008 but ratification required alterations to Finland's national adoption legislation system. Existing legislation was also nearly 30 years old so renewing was essential. New adoption law entered into force on July 1st 2012. In Sweden the government assigned a Committee to conduct a study of the needs to alter adoption concerning legislation. So far no amendments have been done.

A qualitative research method was used in the thesis. The information was gathered mainly from legislations in Finland and Sweden. Literature, newspaper articles, Internet and interviews were also used for support. Theory part contains paragraphs of the development of Finnish adoption legislation, its state before reform and essential amendments of the adoption law. For Sweden the study consists of background information and present state of adoption concerning legislation as well as purposes and effects of the study of alteration needs. At the end the gained information is gathered for comparison. Empirical part consists of three interviews with two adoption organizations and one adopter. The purpose of the interviews was to clarify adoption process from organization's and adopter's point of view and ponder the new adoption law in Finland. Co-operation of the adoption organizations in Finland and Sweden and adoption related statistic information between these two countries was also discussed.

The results of the study show that adoption related legislations were mainly similar in both countries. A child's point of view is strongly considered the base of legislation both in Finland and Sweden. The concept of national adoption isn't really known in Sweden though.

Keywords: child adoption, adoption law, adoption legislation in Sweden

Sisältö

1	Johdanto	7
2	Adoptiolainsäädännön kehitys Suomessa	8
2.1	Laki ottolapsista	8
2.2	Laki lapseksiottamisesta	9
3	Adoptiotoiminnan pääpiirteet ennen lakimuutosta	11
3.1	Organisaatiot ja järjestöt	12
3.2	Adoption edellytykset	13
3.3	Adoption oikeusvaikutukset	13
3.4	Kotimainen adoptioprosessi	14
3.5	Kansainvälinen adoptioprosessi	14
3.6	Adoption vahvistaminen	15
4	Adoptiolaki	16
4.1	Taustaa	16
4.2	Keskeisimmät muutokset	17
4.2.1	Adoption edellytysten täsmentäminen	17
4.2.2	Subsidiariteettiperiaatteen vahvistaminen	19
4.2.3	Adoptioneuvonnan parantaminen	19
4.2.4	Lupamenettelyn laajeneminen	20
4.2.5	Adoptiolapsen yhteydenpito-oikeus	20
4.2.6	Perintöoikeudelliset muutokset	21
5	Adoptiolainsäädäntö Ruotsissa	22
5.1	Taustaa	22
5.2	Nykytilanne	23
5.2.1	Föräldrabalk	23
5.2.2	Socialtjänstlag	24
5.2.3	Lag om internationell adoptionsförmedling	25
5.2.4	Lag om internationella rättsförhållanden rörande adoption	27
5.2.5	Muut adoptiolainsäädäntöön liittyvät lait	27
5.3	Adoptiolainsäädännön uudistamista koskeva mietintö	28
5.3.1	Tavoitteet	29
5.3.2	Vaikutukset	33
6	Adoptiolainsäädäntöjen vertailu	35
6.1	Adoption edellytykset	35
6.1.1	Ikä	36
6.1.2	Yhteisadoptio	36
6.1.3	Suostumukset	37
6.2	Kotimainen adoptioprosessi	37
6.3	Kansainvälinen adoptioprosessi	39
6.4	Adoption oikeusvaikutukset	39
7	Adoptioon liittyviä oikeustapauksia	40
7.1	Tuomioistuimet	40
7.2	Oikeustapauksia	41
8	Haastattelut	43
8.1	Palveluntarjoajan näkökulma: Pelastakaa Lapset ry ja Interpedia ry ...	43
8.1.1	Yleistä tietoa adoptioprosessista	44
8.1.2	Kotimaiset adoptiot	49
8.1.3	Kansainväliset adoptiot	50
8.1.4	Yhteistyö	52

8.1.5	Pohdinta	53
8.2	Adoptionhakijan kokemuksia adoptioprosessista: Sari Valkeapää	54
8.2.1	Taustaa	54
8.2.2	Adoptioprosessin kulku	55
8.2.3	Adoption jälkeinen toiminta	57
9	Yhteenveto ja pohdinta	59
	Lähteet	63

Liitteet

- Liite 1 Haastattelukysymykset Päivi Partaselle ja Anja Ojuvalle
- Liite 2 Haastattelukysymykset Sari Valkeapäälle

Käsitteet ja lyhenteet

EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EU	Euroopan Unioni
EurAdopt	Kansainvälisen adoptiotoiminnan organisaatio Euroopassa
Haagin sopimus	Lasten suojelua sekä yhteistyötä kansainvälisissä lapsensiirtamisasioissa koskeva yleissopimus
HE	Hallituksen esitys
KHO	Korkein hallinto-oikeus
KKO	Korkein oikeus
MIA	Myndigheten för Internationella Adoptionsfrågor
NAC	Nordic Adoption Council
SopS	Sopimussarja
SOU	Statens Offentliga Utredningar
Valvira	Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto
YK	Yhdistyneet Kansakunnat

1 Johdanto

Adoptio eli lapseksiottaminen on oikeudellinen tapahtuma, jossa adoptoitava lapsi tulee osaksi adoptioperhettä saavuttaen yhtäläisen oikeudellisen aseman perheen biologisiin lapsiin nähden. Samalla juridiset siteet adoptoitavan lapsen ja biologisten vanhempien välillä katkeavat. Adoptioprosessin tulee aina lähteä liikkeelle lapsen tarpeesta saada oikea perhe, vanhemmat ja koti eikä vanhempien tarpeesta saada lapsi (Cantwell, Kumpumäki, Pasanen, Peltonen, Pösö, Tervonen-Arnkil & Timonen 2013, 13).

Adoptiosta puhuttaessa on hyvä erottaa toisistaan käsitteet ottolapsi ja kasvattilapsi. Otto- eli adoptiolapsen adoptointi tapahtuu oikeuden päätöksellä, ja se on siten purkamaton oikeustoimi. Kasvattilapsen huolto ja edunvalvonta kuuluvat sen sijaan tämän biologisille vanhemmille lapsen asuinpaikasta huolimatta. Biologisilla vanhemmilla on myös aina oikeus vaatia lastansa takaisin kasvattivanhemmilta. (Kangas 2012, 84.)

Vierasadoptioissa adoptionhakija ja adoptoitava eivät ole sukua toisilleen. Perheen sisäisellä adoptiolla taas tarkoitetaan tilanteita, joissa adoptoidaan nimenomaan sukulainen tai aviopuolison lapsi. Oikeus adoptoida puolison lapsi koskee myös samaa sukupuolta olevia pareja. Sen sijaan oikeus yhdessä adoptoimiseen on Suomen lain mukaan vain aviopareilla. (Väestöliitto 2014.)

Lapseksiottaminen voi suuntautua kotimaahan tai ulkomaille. Adoption yhteydessä mainitaan usein ns. subsidiariteettiperiaate, jolla tarkoitetaan pyrkimystä sijoittaa adoptoitava lapsi ensisijaisesti adoptioperheeseen tämän kotimaahan. Adoptio nähdään yhtenä keinona toteuttaa lastensuojelua, ja adoptiolapsen kotimaan viranomaiset ovat vastuussa tehokkaan kotimaisen lastensuojelun toteutumisesta – joskus ulkomaisten yhteistyökumppaneiden avustuksella kansainvälisenä adoptiona. Adoptio vieraaseen valtioon saisi siis tulla kyseeseen vain tilanteissa, joissa kotimainen adoptio ei lapsen tapauksessa ole mahdollista. (Lammi 2012.)

Avoimuuden käsite liittyy adoptioihin läheisesti, sillä lapsella on oikeus tietää ja käsitellä alkuperäänsä. Tiedolla alkuperästä on tärkeä osa adoptiolapsen identiteetin muodostumisessa tulevaisuudessa. (Tervonen-Arnkil 2012, 26.)

2 Adoptiolainsäädännön kehitys Suomessa

Uusi vuonna 2012 voimaan tullut adoptiolaki on Suomessa järjestyksessään kolmas. Sitä ennen adoptiolainsäädäntö on perustunut vuonna 1925 voimaan tulleeseen ottolapsilakiin ja vuoden 1979 lakiin lapseksiottamisesta. Näitä lakeja muokattiin lisäksi erilaisilla asetuksilla ja yleissopimuksilla. Tässä kappaleessa tarkastellaan adoptiolainsäädännön kehittymistä Suomessa näiden kahden lain voimassaoloaikana.

2.1 Laki ottolapsista

Lastensuojeluun liittyviä lakeja alettiin säätää Suomessa 1920-luvulla (Pulma-Turpeinen 1987; Parviainen 2003, 25 mukaan). Jo 1700-luvulla oli kuitenkin mahdollista nimetä vieraita tai avioliiton ulkopuolella syntyneitä lapsia perillisiksi ilmoittamalla siitä paikalliseen tuomioistuimeen (Pylkkänen 1995; Parviainen 2003, 24 mukaan). Vuonna 1898 säädetty huostaanottolaki puolestaan mahdollisti laiminlyötyjen lasten poisottamisen vanhemmiltaan. Koska aviottomuutta ei hyväksytty, oli aviottomien äitien ja heidän lastensa aseman parantaminen yhteiskunnassa hankalaa. (Pulma-Turpeinen 1987; Parviainen 2003, 24 mukaan.) Suomen itsenäistymisen jälkeen lastenkotien ja köyhäinhoidon tarve kasvoivat voimakkaasti vuonna 1918, sillä suurin osa sodan seurauksena orvoiksi jääneistä lapsista jäi ilman valtion eläkettä tai sopivaa sijaisperhettä. (Pulma-Turpeinen 1987; Parviainen 2003, 25.)

Vuonna 1925 astui voimaan laki ottolapsista (208/1925), jossa säädettiin muun muassa adoptionhakijan vähimmäisiästä, velvollisuudesta ottaa adoptoitavan lapsen mielipide huomioon ja ottolapsisuhteen purkamisen mahdollistavista tekijöistä. Purettavissa olevia adoptioita kutsuttiin myös heikoiksi adoptioiksi, sillä niissä juridinen side lapsen ja biologisten vanhempien välillä jäi voimaan (Parviainen 2003, 7). Jos lapseksiottamisesta maksettiin korvausta, se tuli käyttää ottolapsen hyväksi. Asetus lapseksiottamisesta ja ottolapsisuhteen purkamisesta tehtävästä ilmoituksesta (209/1925) julkaistiin samana vuonna ottolapsilain kanssa, ja se sisälsi ohjeet ilmoitustapamenettelystä ottolapsisuhteen purkautuessa.

Laki eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista (379/1929) oli ensimmäinen kansainvälisiä adoptioita koskeva säädös Suomessa. Tämän vuonna 1929 voimaantulleen lain mukaan suomalainen saattoi oikeusministerin luvalla ottaa ottolapsen toisesta valtiosta. Myös Suomesta ulkomaille tapahtuva lapseksiotto vaati oikeusministerin suostumuksen. Suomen sisällä tapahtuvissa lapseksiotoissa noudatettiin Suomen lakia; mikäli ottovanhempi tuli vieraasta valtiosta, sen lainsäädäntö saattoi lisäksi velvoittaa määrätynlaista menettelytapa noudatettavaksi Suomen lain rinnalla. Ottovanhemman kotimaan laki määritteli lapseksioton oikeudelliset vaikutukset.

Muita varhaiseen adoptiolainsäädäntöön vaikuttavia lakeja ovat olleet avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskevia kansainvälis-yksityisoikeudellisia määräyksiä sisältävä, Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken tehty sopimus (SopS 20/1931), jonka mukaan lapseksiottamiseen sovellettiin jokaisen valtion omaa lainsäädäntöä; sekä lastensuojelulaki (52/1936), joka käsitteli lasten huostaanottoa ja holhousta.

Ennen 1970-lukua tapahtuneet lapseksiotot koskivat pääasiassa suomalaisia lapsia. Ulkomaille adoptoiduista lapsista enemmistö päätyi tuona aikana muihin Pohjoismaihin. Tämän jälkeen yksinhuoltajien asema alkoi kuitenkin parantua uuden päivähoitolain ja aborttilainsäädännön myötä ja suomalaisten adoptiolasten määrä vähentyä. (Interpedia ry 2013.)

2.2 Laki lapseksiottamisesta

Laki ottolapsista kumoutui lopulta vasta 1980, kun sekä laki lapseksiottamisesta (32/1979) että asetus lapseksiottamisesta (818/1979) tulivat voimaan. Laissa lapseksiottamisesta määriteltiin nyt erikseen adoption edellytykset sekä siitä syntyvät oikeusvaikutukset, ohjeet ottolapsineuvonnasta sekä adoption vahvistamiseen liittyvät tekijät. Asetus lapseksiottamisesta tarkensi ottolapsineuvonnasta annettuja määräyksiä.

Lapseksiottamisesta annetun lain mukaan (32/1979) tuomioistuimen tuli vahvistaa lapseksiottaminen vain, jos lapsi-vanhempi -suhteen virallistaminen tuki lapsen kasvua ja kehitystä. Korvauksen vastaanottaminen ei tullut enää kyseeseen. Adoptionhakijan vähimmäisiän tuli olla 25 vuotta, ellei painavia syitä toi-

mia toisin ilmennyt. Yhteinen adoptio-oikeus oli vain puolisoilla, mutta poikkeustapauksissa toinen puoliso saattoi adoptoida myös yksin. Jos lapsi oli täyttänyt 12 vuotta, ei lapseksiottamista voitu vahvistaa vasten tämän tahtoa. Tätä nuorempienkin lasten mielipide tuli ottaa huomioon lapsen kehitystason mukaan. Lapsen äidin tuli toipua synnytyksestä riittävän kauan, vähintään 12 viikkoa, ennen suostumuksensa antamista lapsen adoptioon.

Merkittävä muutos ottolapsilain ja lapseksiottolain välillä oli pakollinen ottolapsineuvonta. Sen tarkoituksena oli turvata lapsen edun toteutuminen seurannalla sekä lapsen, biologisten vanhempien ja ottovanhempien avustaminen adoptioprosessissa. Neuvonta toteutettiin sosiaalitoimistojen ja valtuutettujen ottolapsitoimistojen avulla. Hallituksen esityksessä todettiin, että ottolapsineuvonnasta vastaisivat siihen luvan saaneet ottolapsitoimistot, ja luvatta tapahtuva ottolasten välittäminen esimerkiksi sanomalehti-ilmoituksissa kiellettäisiin rangaistuksen uhalla (Savolainen, Halme-Kauranen, Jaakkola, Rautanen & Mattila 1977). Toinen suuri muutos laissa oli ns. vahvan adoption käsitteen mukaantulo adoptioihin. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsi saa adoption kautta samat juridiset oikeudet kuin biologisilla lapsilla, ja vastaavasti oikeudellinen side biologisiin vanhempiin katkeaa. Vahvaa adoptiota ei siis voi purkaa, mikä heikon adoption kohdalla oli vielä mahdollista. Ottolapsi ei siis adoption myötä peri enää biologisia vanhempia vaan ottovanhempansa. (Interpedia ry 2013.)

Lakia lapseksiottamisesta uudistettiin jo vuonna 1985 (153/1985) lisäämällä siihen kansainvälisiä adoptioita koskevia säädöksiä sekä ohjeistuksia adoptiopalvelusta ja adoptioluvasta (Interpedia ry 2013). Muutos kumosi vuoden 1980 lain lapseksiottotesta ja vuoden 1929 kansainvälisiä perheoikeudellisia suhteita käsittelevästä laista adoptiota koskevan osuuden. Kansainvälisiä adoptioita lukuun ottamatta vuoden 1980 laki säilyi periaatteiltaan samana uudistuneessa laissa. Samana vuonna säädettiin asetus lapseksiottamisesta (154/1985), jossa annettiin tarkempia ohjeita ottolapsineuvontaa ja ristiriitatilanteiden käsittelyä varten. Asetus lapseksiottamisasioiden lautakunnasta (155/1985) käsitteli puolestaan määräyksiä lautakunnan tehtävistä ja sen kokoonpanosta.

Vuonna 1991 ratifioitiin Yleissopimus lasten oikeuksista (SopS 59 - 60/1991), jonka 21. artiklassa käsitellään lapseksiottamista. Siinä sopimusvaltiot sitoutu-

vat toimimaan aina lapsen edun mukaisesti ja uskovat adoption vahvistamisen toimivaltaisten viranomaisten haltuun. Kansainvälinen adoptio voi sopimuksen mukaan tulla kyseeseen, jos parasta mahdollista ratkaisua ei lapsen kotimaassa voida järjestää. Sopimusvaltioiden tulee taata lapsen yhtäläinen oikeus turvaan niin kansainvälisissä kuin kansallisissa adoptioissa, eikä kansainvälisestä lapseksiottamisesta saa syntyä taloudellista hyötyä ottovanhemmille. Sopimusmaat voivat myös yleissopimuksen mukaan tehdä keskinäisiä lasten oikeuksien toteutumista edistäviä sopimuksia ja siten varmistaa, että vain viralliset tahot vastaavat lasten ulkomaille suuntautuvista adoptioista.

Laki lapseksiottamisesta annetun lain muuttamisesta (1101/1992) tuli voimaan vuonna 1992, ja sillä muokattiin vuoden 1985 lakia siirtämällä vastuu ottolapsineuvonnan valvonnasta, suunnittelusta ja ohjauksesta sosiaalihuoltokannalta suoraan sosiaali- ja terveysministeriölle. Myös kansainvälisten lapseksiottamispalveluiden vastaavat toiminnot siirtyivät sosiaali- ja terveysministeriön alaisuuteen.

Lakia lapseksiottamisesta päädyttiin muokkaamaan uudelleen vuonna 1996 (175/1996), sillä Suomi oli hyväksymässä yleissopimuksen lasten suojelusta sekä yhteistyöstä kansainvälisissä lapseksiottamisasioissa (SopS 29/1997, jäljempänä myös Haagin sopimus) seuraavana vuonna (HE 47/2011 vp). Yleissopimukseen liittyminen vaati Suomelta adoptiolainsäädännön täsmentämistä adoptiokäytäntöjen ja viranomaistoiminnan osalta. Vuonna 1997 säädettiin vielä kaksi uutta asetusta: asetus lapseksiottamisesta (508/1997) sekä asetus Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunnasta (509/1997), jotka sisälsivät tarkennuksia Haagin sopimukseen sekä joidenkin vanhojen asetusten kieliasuun ja menettelytapoihin. (Parviainen 2003, 66 - 67.)

3 Adoptiotoiminnan pääpiirteet ennen lakimuutosta

Tässä kappaleessa käsitellään adoptiotoiminnan pääpiirteitä sellaisina, kuin ne olivat ennen uuden lain voimaantuloa. Lähteenä on käytetty Suomen hallituksen esitystä (HE 47/2011 vp) ellei toisin ole mainittu.

3.1 Organisaatiot ja järjestöt

Adoptiotoiminnasta vastaavia valtuutettuja järjestöjä tai viranomaistahoja kutsutaan palvelunantajiksi (jäljempänä myös palveluntarjoajat). Suomessa näitä palvelunantajia on kolme: Pelastakaa Lapset ry, Interpedia ry ja Helsingin kaupungin sosiaalivirasto (Helin 2013, 325).

Pelastakaa Lapset ry on osa maailmanlaajuista Save the Children -liikettä, ja sen on perustanut tasavallan presidentin puoliso Ester Ståhlberg vuonna 1922. Järjestö toimii eri puolella Suomea kotimaisten ja kansainvälisten adoptioiden lisäksi vapaaehtois- ja kummitoiminnan, lasten hätäaputoiminnan, lähialue- ja kehitysyhteistyöhankkeiden sekä lasten lomakoti-, tukiperhe-, sijaiskoti- ja lastenkotitoiminnan parissa. Adoptiotoiminnan osalta Pelastakaa Lapset ry antaa adoptioneuvontaa, kansainvälistä adoptiopalvelua ja adoption jälkipalveluja. (Pelastakaa Lapset ry 2014.)

Interpedia ry (jäljempänä myös Interpedia) on vuonna 1974 adoptiovanhempien perustama kansainvälisiin adoptioihin keskittynyt suomalainen kansalaisjärjestö, joka toimi aluksi nimellä *Hjälp till nödställda barn*. Sen toiminta-alueita ovat kansainvälisten adoptioiden lisäksi kehitysyhteistyö ja kummitoiminta. Interpedia antaa kansainvälistä adoptiopalvelua. (Interpedia ry 2014.)

Helsingin kaupungin sosiaalivirastolla on ottolapsista säädetyn lain jälkeen ollut kunnallisena sosiaaliviranomaisena oikeus välittää kotimaisia adoptioita Suomessa vuodesta 1925. Nykyisin sen adoptiotoimintaan liittyviin palveluihin kuuluvat adoptioneuvonta ja kansainvälinen adoptiopalvelu. (Helsingin kaupunki 2014.)

Kansainvälisen adoptiopalvelun toimintaa valvoo Suomessa sosiaali- ja terveysministeriö, joka myös myöntää palveluntarjoajille kyseiseen toimintaan tarvittavan luvan. Sen alaisuudessa toimii lapseksiottamisasioiden lautakunta, joka seuraa kansainvälistä kehitystä alalla, tekee kehitysehdotuksia, ylläpitää kokoomaa muiden valtioiden kansainvälisistä lapseksiottamislainsäädännöistä ja välittää niistä tarvittaessa tietoa eteenpäin palvelunantajille. Lautakunta myöntää myös kansainväliseen adoptioon tarvittavia lupia adoptionhakijoille ja hyväksyy ulkomaisia palvelunantajia yhteistyökumppaneiksi. Edelleen se toimii

Haagin sopimuksessa mainittuna keskusviranomaisena Suomessa. (HE 47/2011 vp.) Keskusviranomaisen tehtävänä on valvoa Haagin sopimuksen toteutumista ja edistää oman maan adoptiojärjestöjen välistä yhteistoimintaa. Sopimusvaltioiden keskusviranomaiset tekevät yhteistyötä välittääkseen tietoja muun muassa oman maansa adoptiota koskevasta lainsäädännöstä sekä tilastoista. (Haagin sopimus 1993.)

3.2 Adoption edellytykset

Adoptioprosessin yhteyteen liittyy useita ikävaatimuksia. Jos adoptoitava lapsi on täyttänyt 12 vuotta, adoption vahvistaminen edellyttää tämän omaa suostumusta. Myös alle 12-vuotiaasta ei voida adoptoida vasten tahtoa, jos lapsen kehitystaso riittää vahvan mielipiteen ilmaisuun. Alaikäisen adoptioon tarvitaan aina vanhempien suostumus, ellei erittäin painava syy anna aiheutta menetellä toisin.

Adoptionhakijan tulee pääsääntöisesti olla vähintään 25-vuotias. Erityistapauksissa, kuten sukulaisen adoptoinnissa, riittää kuitenkin 18 vuoden ikä. Sen sijaan lapsen ja adoptionhakijan välisestä ikäerosta ei ole laissa säädetty mitään. Kansainvälisissä lapseksiotoissa noudatetaan yleensä säätöä, jonka mukaan ikäero lapsen ja hakijan voisi olla enintään 45 vuotta. Kotimaisissa vierasadoptioissa lapsi sijoitetaan yleensä alle 40-vuotiaille hakijoille. Yhteisadoptio-oikeus koskee vain aviopareja, ja poikkeustapauksia lukuun ottamatta avioparit voivat adoptoida lapsen vain yhteispäätöksellä.

3.3 Adoption oikeusvaikutukset

Adoption vahvistaminen katkaisee lapsen juridiset siteet biologisiin vanhempiin ja luo vastaavan oikeudellisen suhteen adoptiovanhempiin. Samalla vastuu lapsen huollosta, edunvalvonnasta ja elatuksesta siirtyy adoptiovanhemmille. Perintöoikeudellisesta näkökulmasta lapsi siirtyy adoptioperheensä sukuun rintaperilliseksi, jos adoptio on vahvistettu lapseksiottamisesta annetun lain (32/1979) aikana. Rintaperillisellä tarkoitetaan perintöoikeudessa vainajan lapsia ja heidän jälkeläisiään. Ennen tätä tapahtunut, ottolapsilain (208/1925) aikainen adoptio voidaan siirtää vahvan adoption piiriin vain erillisellä hakemuksella.

Vahvan adoption purkaminen ei ole mahdollista, mutta sen oikeudelliset vaikutukset voivat lakata kahdesta syystä: adoptiolapsi ja adoptiovanhempi menevät naimisiin tai adoptiolapsi adoptoidaan uudelleen.

3.4 Kotimainen adoptioprosessi

Adoptioprosessi alkaa adoptioneuvonnasta, jota annetaan lapselle, adoptiovanhemmille ja biologisille vanhemmille. Neuvonnan tarkoituksena on selvittää, onko adoptiolle olemassa edellytyksiä. Sillä varmistetaan myös lapsen etujen toteutuminen ja asianosaisten avun saanti adoptioprosessin aikana. Tämän jälkeen adoptioneuvonnan antaja päättää lapsen sijoituksesta perheeseen lapsen edun mukaisesti huomioiden mahdollisuuksien mukaan myös biologisten vanhempien ja adoptionhakijoiden toivomukset. Sijoituksen aikana sosiaalityöntekijä seuraa sijoituksen kulkua, jotta voidaan varmistua sijoituksen onnistumisesta ja molempien osapuolten sopeutumisesta uuteen tilanteeseen. Kun adoptioneuvonnan antaja on varmistunut myönteisen kiintymyssuhteen kehittymisestä lapsen ja adoptiovanhempien välille, hän kirjoittaa todistuksen annetusta adoptioneuvonnasta. Tämän jälkeen adoptiovanhemmat voivat hakea adoption vahvistamista käräjäoikeudelta. Adoptioneuvontaa voidaan tarvittaessa antaa vielä adoption vahvistamisen jälkeen.

3.5 Kansainvälinen adoptioprosessi

Ulkomaisissa adoptioissa Suomen laki velvoittaa adoptionhakijaa osallistumaan adoptioneuvontaan, pyytämään kansainvälistä adoptiopalvelua (jäljempänä myös kansainvälinen lapseksiottamispalvelu) ja hakemaan viranomaiselta adoptiolupaa. Adoptioneuvonnassa hakijasta laaditaan ns. kotiselvitys, joka toimii pohjana adoptioluvan hakemiselle. Nämä selvityksen tiedot välitetään edelleen hakijoiden kohdemaan viranomaisille. Palvelunantaja voi olla yhteydessä vain sellaiseen ulkomaiseen tahoon, jonka Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunta on hyväksynyt yhteistyökumppaniksi. Kansainvälisen lapseksiottamispalvelun antajat huolehtivat kansainväliseen adoptioprosessiin liittyvistä käytännön tehtävistä. Palvelunantaja tekee tuolloin yhteistyötä kohdemaan palvelunantajan kanssa löytääkseen lapselle sopivat adoptiovanhemmat, toimittaa asiakirjoja eteenpäin ja lähettää lapseksiottamisen vahvista-

mista koskevia ilmoituksia tarvittaville tahoille. Adoptiolupahakemus käsitellään lapseksiottamisasioiden lautakunnassa, jossa hakijan soveltuvuus kansainvälisen adoption hakemiseen arvioidaan. Lupa on voimassa kerrallaan enintään kaksi vuotta, joten suhteellisen pitkien odotusaikojen takia jatkoluvan hakeminen on yleistä. Luvan tultua adoptionhakijoiden hakemus voidaan lähettää kohdemaahan.

Hakemuksen käsittely etenee kohdemaan lainsäädännön mukaisesti, joten eri maiden käsittelyprosesseissa ja niiden kestoissa on eroa. Suomalainen palveluntaja huolehtii tarvittavasta yhteydenpidosta ja informoi adoptionhakijoita hakemuksen etenemisestä. Lapseksiottaminen vahvistetaan yleensä lapsen kotimaassa ennen Suomeen tuloa, mutta joissakin kohdemaissa viranomaiset vahvistavat adoption vasta ns. koeajan jälkeen. Mikäli lapseksiottamista ei vahvisteta lapsen kotimaassa, tehdään se Suomessa.

Itsenäisellä adoptiolla tarkoitetaan sellaista adoptioprosessia, jonka hakija toteuttaa itse ilman Suomessa annettavaa lapseksiottamispalvelua ja viranomaisen myöntämää adoptiolupaa. Käytännössä tämä tarkoittaa adoptoimista sellaisesta maasta, jota lapseksiottamisasioiden lautakunta ei ole hyväksynyt yhteistyökumppaniksi, mutta jossa esimerkiksi adoptionhakijan orpo sukulaislapsi asuu.

3.6 Adoption vahvistaminen

Adoptio vahvistetaan tuomioistuimen päätöksellä. Pohjoismaissa tapahtunut adoptio on pääsääntöisesti pätevä Suomessa ilman erillistä vahvistusta. Muissa kuin Pohjoismaissa tapahtuneet adoptiot voidaan tunnustaa päteväksi ilman erillistä vahvistusta, jos kummallakin hakijalla on adoption ajankohtana ollut kotipaikka kyseisessä valtiossa tai heillä on kyseisen valtion kansalaisuus, tai adoptio on pätevä hakijoiden asuinpaikan lainsäädännön mukaan. Itsenäiset adoptiot eivät ilman lupaa ole päteviä Suomessa.

4 Adoptiolaki

Adoptiolaki (22/2012) tuli voimaan 1.7.2012. Tässä kappaleessa kerrotaan aluksi lakiuudistuksen taustoista ja käydään sen jälkeen läpi adoptiolain mukanaan tuomat keskeiset muutokset.

4.1 Taustaa

Suomi allekirjoitti Euroopan neuvoston uudistetun yleissopimuksen lasten adoptiosta (SopS 39/2012) vuonna 2008, mutta sopimuksen ratifiointi edellytti kansalliseen adoptiolainsäädäntöön tehtäviä tarkistuksia. Toisaalta vuonna 1985 säädettyyn lakiin lapseksiottamisesta oli tehty joitakin muutoksia vuosien kuluessa, mutta se ei enää sellaisenaan vastannut maailman muuttuneita adoptioolosuhteita. Jo lähes 30 vuotta vanha suomalainen adoptiolainsäädäntö ei myöskään pystynyt vastaamaan kysynnän muutokseen, jossa adoptiovanhempia on adoptiota tarvitsevia lapsia enemmän. (Cantwell ym. 2013, 12 - 13.)

Adoptiolainsäädännön uudistamista varten työryhmälle järjestettiin kuulemistilaisuus, jossa oikeusministeriön pyynnöstä lausuntoja antoivat yhteensä 60 viranomaista ja yhteisöä kaikkiaan 73 eri taholta. Mietinnössä ehdotettiin lapseksiottamisesta annetun lain kumoamista ja sen korvaamista uudella adoptiolalla. Uudistusehdotusta pidettiin yleisesti kannattavana ja tarpeellisena. Lapsen edun mukaisen toiminnan korostaminen ja sen kirjaaminen lakiin kaikkea adoptiotoimintaa ohjaavaksi tekijäksi sai kannatusta. Kattavampi adoptioneuvonta, lupamenettelyn yhdenmukaistaminen kotimaisissa ja kansainvälisissä adoptioissa, adoptionhakijan oikeusturvan parantaminen ja isän aseman vahvistaminen koettiin myös tarpeellisiksi uudistustoimenpiteiksi. Itsenäisten adoptioiden saattaminen luvanvaraisiksi sai myös kannatusta. Mielipiteitä jakoivat taas erityisesti adoptionhakijan ikään liittyvien vaatimusten täsmentäminen sekä avioliiton edellytys yhteisadoptioimisen mahdollistamiseksi. Myös yhteydenpitosopimus adoptiolapsen ja tämän biologisen vanhemman välillä herätti ristiriitaisia tunteita lausunnonantajissa. Työryhmämietintö luovutettiin oikeusministerille joulukuussa 2010. (Määttänen 2011, 9 - 10.)

Pelastakaa Lapset ry otti toukokuussa 2010 kantaa adoption jälkipalveluun tarvittaviin parannuksiin. Järjestö halusi valtion varmistavan, että tuoreille adop-

tioperheille tarjottaisiin riittävästi tukea alkuvaiheen vuorovaikutuksen muodostamisessa. Lisäksi lakiin toivottiin selvää kirjausta siitä, kenelle vastuu jälkipalvelun rahoituksesta kuuluu. Vuorovaikutuksen tukemista perusteltiin perheen sisäisen turvallisuuden tunteen lisääntymisellä ja sitä kautta spontaanimmalla läheisyyden kokemuksella. Adoptioneuvonnasta vastaavien sosiaalityöntekijöiden ammatillisen erityisosaamisen katsottiin tukevan vanhempia uudessa roolissa ja auttavan jokaista perheenjäsentä muodostamaan käsityksen ”minun perheestä”. (Mykkänen 2010, 12 -13.)

4.2 Keskeisimmät muutokset

Adoptiolaisissa (22/2012) toteutuneiden muutosten ensisijaisena tavoitteena on korostaa lapsinäkökulman merkitystä. Kaikissa alaikäisen lapsen adoptioon liittyvissä asioissa lapsen edun huomioiminen on ensiarvoisen tärkeää.

Kaikissa alaikäisen lapsen adoptiota koskevissa päätöksissä ja muissa toimenpiteissä on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota erityisesti siihen, miten voidaan parhaiten turvata pysyvä perhe sekä tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapselle, joka ei voi kasvaa omassa perheessään. (Adoptiolaki 22/2012).

Muita lainsäädännössä tapahtuneita keskeisiä muutoksia käydään läpi seuraavaksi. Lähteinä on käytetty adoptiolakia (22/2012) ja hallituksen esitystä (47/2011 vp) ellei toisin ole mainittu. Adoptiohallintoa, adoption vahvistamista ja muutoksenhakua koskevat muutokset on rajattu tarkastelun ulkopuolelle.

4.2.1 Adoption edellytysten täsmentäminen

Adoptiolapsen ja -vanhemman välisestä ikäerosta säädetään laissa nyt ensimmäistä kertaa: sen tulee olla vähintään 18 ja enintään 45 vuotta. Lisäksi alaikäisen adoptiolapsen ollessa kyseessä adoptionhakija ei saa olla yli 50-vuotias. Näillä ikärajoilla on pyritty minimoimaan uusien menetysten mahdollisuus lapsen elämässä (HE 47/2011 vp). Näistä säännöksistä on edelleen mahdollista poiketa joissakin tapauksissa. Lain valmisteluvaiheessa erityisesti enimmäisikärajaksi asetettu 50 ikävuotta aiheutti eriäviä mielipiteitä, sillä moni taho piti sitä liian korkeana (Määttänen 2011, 13 - 14). Koska adoptiolapsia on paljon

enemmän suhteessa adoptionhakijoihin, ei alemman yläikärajan asettaminen olisi vaarantanut sopivien adoptioperheiden löytymistä lapsille. (Cantwell ym. 2013, 27.)

Yhteisadoptio-oikeus kuuluu edelleen vain aviopareille. Tämän vuoksi avoliitossa ja rekisteröidyssä parisuhteessa elävät eivät voi hakea adoptiota yhdessä. Rekisteröidyssä parisuhteessa tai avoliitossa elävä henkilö voi kuitenkin hakea adoptiota yksin (Cantwell ym. 2013, 28). Hallituksen esityksessä todettiin, että lakia ei ole tarvetta muuttaa siten, että avoparit saisivat oikeuden lapseksiottamiseen. Lapsen edun toteutumisen kannalta oli perusteltua vaatia adoptionhakijoilta mahdollisimman vakaata parisuhdetta. Avioliitto nähtiin osoituksena osapuolten sitoutumisesta ja halusta ylläpitää pysyvää parisuhdetta myös tulevaisuudessa. Koska yhteisadoptio vaatii myös pitkäjänteistä sitoutumista, katsottiin näiden kahden tekijän kuuluvan yhteen. Lisäksi avioliiton kautta voimassa olevien oikeusvaikutuksien katsottiin toimivan lapsen hyväksi avioero- ja kuolemantapaustilanteissa, ja avioliiton mainittiin myös auttavan lasta pysyvyyden ja turvallisuuden tunteen säilyttämisessä. Myös adoptionhakijoiden suuri määrä suhteessa adoptoitaviin lapsiin tuki hallituksen esityksen mielestä käsitystä siitä, että aviopari on avoparia parempi vaihtoehto.

Rekisteröidyssä parisuhteessa elävien yhteisadoptiota koskeviin mahdollisuuksiin hallituksen esitys ei ottanut kantaa. Artikkelissa ”Sateenkaariperheen lapsen juridinen asema” (Gottberg 2010, 23) todetaan, että yhteiskunnalta vaaditaan riittävää kypsyyttä, jotta erityisesti lapsia koskevat lopulliset ratkaisut voitaisiin hyväksyä.

Äidin synnytyksen jälkeinen harkinta-aika ennen suostumuksen antamista laajennettiin koskemaan molempia vanhempia, sillä hallituksen esityksessä biologisen isän asemaa adoptioprosessissa haluttiin vahvistaa. Suostumus lapsen antamisesta adoptioon tarvitaan kummaltakin biologiselta vanhemmalta. Jos vanhemman olinpaikka on tuntematon, voidaan adoptio vahvistaa vain erittäin poikkeuksellisista, voimakkaasti lapsen etua puoltavista syistä. Hallituksen esityksen mukaan isän etsiminen ja tämän kannan kuuleminen olisi antanut isälle mahdollisuuden ilmaista halunsa lapsen huolenpitoon. Ajatusta perusteltiin esityksessä lapsen edun mukaisen toiminnan edellyttämällä huolimatta siitä, oli-

siko lopputuloksena isän vanhemmuuden vahvistaminen vai lapsen antaminen adoptioon. Lisäksi tällainen yhteistyö isän kanssa olisi esityksen mukaan antanut lapselle tulevaisuudessa mahdollisuuden tietää isänsä henkilöllisyydestä.

Adoptiolaki myötäilee hallituksen esitystä vanhemmuuden vahvistamista koskevassa kysymyksessä. Jos biologisen vanhemman vanhemmuutta ei ole vahvistettu, mutta niin voitaisiin olettaa tapahtuvan, ei lapsen adoptiota voida vahvistaa kuin erittäin painavista syistä. Lisäksi vireillä olevat vanhemmuuden vahvistamista koskevat tapaukset tulee käsitellä loppuun ennen adoption vahvistamista.

4.2.2 Subsidiariteettiperiaatteen vahvistaminen

Kansainvälistä adoptiopalvelua koskevissa säännöksissä painotetaan palveluntajan vastuuta subsidiariteettiperiaatteen toteutumisessa; Suomeen voidaan välittää adoptioon vain sellaisia lapsia, jotka tarvitsevat adoptiovanhemmat, eikä heille voida löytää sopivia vanhempia kotimaasta. Hallituksen ehdotuksessa ehdotettiin, että periaate huomioitaisiin myös käynnistettäessä yhteistyötä uuden ulkomaisen palveluntajan kanssa: olisiko kansainvälisille adoptioille oikeasti tarvetta kyseisessä valtiossa?

4.2.3 Adoptioneuvonnan parantaminen

Jokaisella lapsella tulee olla määrätty sosiaalityöntekijä, joka vastaa adoptioneuvonnan antamisesta. Kun adoptioneuvontaa pyydetään, se tulee aloittaa viivytyksettä. Lapsen mielipide mahdollisesta adoptionjälkeisestä yhteydenpidosta biologisiin vanhempiin tulee lain mukaan selvittää. Tämän jälkeen lapselle on annettava tilaisuus oman suostumuksensa antamiseen. Adoptioneuvonta voidaan keskeyttää, jos sen aikana ilmenee, että edellytyksiä adoptioon ei ole olemassa. Lapsen sijoituksesta huolehtii adoptioneuvonnasta vastaavan sosiaalityöntekijän lisäksi nykyään toinen sosiaalialan työntekijä. Adoption vahvistamisen jälkeen adoptioneuvonnan antaja tukee ja auttaa adoptioperhettä tarvittaessa ja voi tilanteen mukaan tarjota adoptiovanhemmille mahdollisuutta selvittää näiden tarvitsema tuki tarvittavan laajasti. Tukea tarvitsee myös biologinen vanhempi. Artikkelissa ”Tuen tarve ei pääty adoptioon” (Hongisto 2012, 22) käy ilmi, että lapsensa adoptioon antaneet vanhemmat tunsivat jääneensä adoption

vahvistamisen jälkeen yksin. Palvelunantajan yhteydenotto tuen tarjoamiseksi kyseisessä tilanteessa nähtiin hyvänä ajatuksena. Adoption jälkeisessä elämässä syntymävanhempia auttoi eteenpäin vertaisryhmään osallistuminen (Pasanen 2012, 8).

Adoptioneuvonnasta säädettiin adoptiolaissa hallituksen ehdottamalla tavalla. Suurinta osaa muutoksista perusteltiin lapsen etujen entistä paremmalla huomioon ottamisella. Jälkipalveluiden tehostamista perusteltiin taas niiden tarpeella kehittyä ja monipuolistua sekä mahdollisuudella puuttua adoptioperheissä ilmenneisiin ongelmiin ajoissa.

4.2.4 Lupamenettelyn laajeneminen

Alaikäisen lapsen adoptioon tarvitaan joitakin kotimaisen adoption poikkeustapauksia, kuten perheen sisäistä adoptiota lukuun ottamatta aina adoptiolupa. Jos kansainvälisesti tapahtuvaan adoptioon ei ole mahdollista saada palveluntarjoajan apua, voidaan adoption edellytysten ja saadun adoptioneuvonnan kriteereiden täytyessä lupa myöntää seuraavissa tapauksissa: adoptoitava lapsi on lähisukua perheen aiemmin adoptoidulle lapselle tai toiselle hakijoista, tai lapsi on ollut hakijan huollettavana pitkäaikaisesti ilman adoptioon liittyviä motiiveja.

Hallituksen esityksessä itsenäisten adoptioiden rajoittamista perusteltiin niihin liittyvillä riskeillä, kuten lapsikaupalla sekä lupasäännösten kiertämisellä. Kotimaisten adoptioiden tuominen lupamenettelyn piiriin antoi hallituksen esityksen mukaan taas tärkeää tietoa adoptionhakijoiden soveltuvuudesta, jonka perusteella lupa-asia ratkaistaisiin. Kotimaista adoptioprosessia oli lakiesityksen mukaan siis tarve muokata kansainvälisen adoptioprosessin kaltaiseksi erottaen toisistaan adoptioneuvonnassa tapahtuva adoption edellytysten arviointi sekä lupaviranomaisen tekemä soveltuvuuden arviointi.

4.2.5 Adoptiolapsen yhteydenpito-oikeus

Adoptiolakiin on lisätty kotimaista adoptioprosessia koskeva ns. avoimet adoptiot mahdollistava sopimus yhteydenpito-oikeudesta. Tällöin adoptiovanhemmat tekevät biologisen vanhemman kanssa yhteydenpitosopimuksen, jossa sovitaan

biologisen vanhemman ja lapsen välisestä adoption jälkeisestä kanssakäymisestä. Lapsen mielipide otetaan asiassa huomioon, jos se iän puolesta on mahdollista. Yhteydenpidon on oltava lapsen edun mukaista. Sopimus vahvistetaan tuomioistuimessa joko adoption vahvistamisen yhteydessä tai myöhemmin. Vahvistettuun yhteydenpito-oikeuteen on olosuhteiden muuttuessa mahdollista hakea muutosta. Yhteydenpito-oikeuden vahvistaminen voisi tulla kyseeseen esimerkiksi sijaisvanhempien adoptoidessa heillä pitkäaikaisessa sijoituksessa olleen lapsen. Artikkelissa ”Kohti avointa adoptiota” (Mykkänen 2011, 17) kerrotaan, kuinka eräässä tapauksessa vankilassa ollut biologinen isä rohkaistui avoimen yhteydenpidon myötä antamaan lapsensa tämän pitkäaikaisen sijaisperheen adoptoivaksi, sillä ei enää pelännyt menettävänsä poikaansa adoption myötä. Lisäksi adoptio antoi biologisen isän mielestä pojalle jotain sellaista, mitä hänellä itsellään ei ollut ollut.

Hallituksen esitys perusteli yhteydenpito-oikeuden tarpeellisuutta lapsen edun palvelemisella, sillä adoptioasioita ratkaistaessa entistä monipuolisemmat keinot voisivat auttaa määrittelemään yksilöllisesti parhaat ratkaisut jokaisen lapsen kohdalla.

4.2.6 Perintöoikeudelliset muutokset

Ottolapsista säädetyn lain (208/1925) aikana vahvistetut adoptiot ovat uuden adoptiolain myötä purkamattomia. Niihin sovelletaan kuitenkin pääasiallisesti vahvistamisen aikana voimassa olleita säännöksiä. Adoptiolapsi perii siis tässä tapauksessa sekä biologiset että adoptiovanhemmat, mutta voi halutessaan itse katkaista perintöyhteyden biologiseen sukuun hakemuksella, jossa käräjäoikeudelta pyydetään nykyisen lainsäädännön soveltamista ottolapsisuhteeseen.

Hallituksen esityksessä perintöoikeudellisen aseman muutos ottolapsilain aikana vahvistetuissa adoptioissa nähtiin tarpeellisena, sillä nykyisin vallitsevien käsitysten mukaan adoptiolapsi rinnastettaisiin oikeudelliselta asemaltaan perheen biologisiin lapsiin. Tietoa heikon adoption tuomista oikeusvaikutuksista ei asianosaisilla välttämättä olisi, joten lain mukaisesti toteutettu perinnönjako olisi lakiehdotuksen mukaan voinut tulla yllätyksenä ja olla epäoikeudenmukainen adoptiolasta kohtaan. Adoptiolapsen adoptiossa saavuttamia oikeuksia ei laki-

esityksen mukaan haluttu kuitenkin huonontaa, joten oikeus periä biologiset vanhemmat heikon adoptiolainsäädännön mukaisesti haluttiin säilyttää.

5 Adoptiolainsäädäntö Ruotsissa

Tässä kappaleessa tarkastellaan ruotsalaista adoptiolainsäädäntöä ensiksi lyhyesti sen kehityksen kautta. Seuraavaksi käydään läpi adoptiolainsäädännön nykytila ja voimassa olevat lait, ja lopuksi tarkastellaan Ruotsin adoptiolainsäädännöstä vuonna 2009 tehtyä muutosehdotelmaa ja sen vaikutuksia.

5.1 Taustaa

Kun Suomessa ensimmäiset adoptiota koskevat säädökset merkittiin lakiin vuonna 1925, tämä tapahtui Ruotsissa jo vuonna 1917. Siirtyminen heikosta adoptiosta vahvaan adoptioon tapahtui sekin paljon Suomea aikaisemmin vuonna 1954, mutta muutos ei vielä tuolloin taannut adoptiolapselle kaikkia biologisen lapsen oikeuksia. Kun kansainvälisen adoption luovuttajamaat alkoivat lisääntyä 1960-luvulla, oli Ruotsi yksi merkittävimmistä vastaanottajamaista. (Parviainen 2003, 19, 21.) Myös nykyisin Ruotsi on väkilukuun suhteutettuna yksi suurimmista vastaanottajamaista. (Adoptionscentrum 2014.)

Ruotsia ei yleisesti pidetä kansainvälisten adoptioiden luovuttajamaana, sillä adoptioon vapaita lapsia on vain vähän. Lisäksi Ruotsissa asuva lapsi voidaan käytännössä adoptoida vieraaseen valtioon vain, jos adoptionhakijat ovat lapsen sukulaisia tai muuten erityisen siteen lapseen omaavia henkilöitä. Myöskään erityistä kansallista adoptiojonotuslistaa ei Ruotsissa ole lainkaan, vaan jokainen kunta on vastuussa kodin löytymisestä oman alueensa lapsille. (U.S. Department of State 2014.)

Kansainvälisten adoptioasioiden valvonta- ja valitusviranomaisena toimii Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (jäljempänä MIA). MIA toimii Haagin sopimuksessa mainittuna keskusviranomaisena ja huolehtii itsenäisten adoptioiden lupa-asioista sekä palveluntarjoajien valtuuttamisesta. (MIA 2014 a.) Tällä hetkellä luvan saaneita adoptiojärjestöjä on Ruotsissa yhteensä viisi: Adoptionscentrum, Adoptionsföreningen La Casa, Barnen Framför Allt - Adoptjoner,

Barnens Vänner - internationell adoptionsförening ja Familjeföreningen för internationell adoption (MIA 2014 b).

5.2 Nykytilanne

Pohjoismaiden adoptioita koskeva lainsäädäntö on hyvin yhteneväisiä keskenään, sillä jokaisen lainsäädännön perusajatuksena on lapsen edun turvaaminen. Myös adoptioprosessin kulku on pitkälti samanlainen. Ruotsin lainsäädännössä keskeisimmät adoptiota sivuavat lait ovat vanhempainlaki, sosiaalipalvelulaki, laki kansainvälisestä adoptionvälityksestä sekä laki adoptiota koskevista kansainvälisistä oikeussuhteista. (HE 47/2011 vp.) Ruotsi on myös ratifioinut Haagin sopimuksen. Näistä laeista Haagin sopimusta lukuun ottamatta kerrotaan seuraavaksi tarkemmin. Lähteinä on käytetty lukujen otsikoissa mainittuja lakeja, ellei toisin ole kerrottu.

5.2.1 Föräldrabalk

Vanhempainlaissa (Föräldrabalk 1949:381) adoptiosta säädetään luvussa 4. Sen mukaan adoptionhakijan vähimmäisiän tulee olla 25 vuotta. Lisäksi 18 vuotta täyttänyt henkilö voi adoptoida esimerkiksi silloin, kun kyseessä on oma lapsi tai puolison oma tai adoptiolapsi. Laki ei määrä adoptionhakijalle varsinaista yläikärajaa.

Aviopuolisot voivat pääsääntöisesti adoptoida lapsen vain yhdessä. Jos aviopuolison olinpaikka on kuitenkin tuntematon tai tämä kärsii vakavista mielenterveyden ongelmista, voi toinen puoliso adoptoida myös yksin. Yksin adoptoiminen onnistuu myös puolison suostumuksella tapauksissa, joissa on kyseessä oma lapsi tai puolison biologinen tai adoptiolapsi. Vain aviopuolisoilla on yhteisadoptio-oikeus. Samaa sukupuolta olevat parit ovat Ruotsin lain mukaan myös aviopuolisoja (HE 47/2011 vp).

Adoptoitavalta lapselta on pyydettävä suostumus adoptioon, jos tämä on täyttänyt 12 vuotta. Alle 16-vuotiaan suostumusta ei kuitenkaan tarvita, jos kysymisestä arvellaan olevan haittaa lapselle tai jos kyseessä on henkisesti sairas lapsi. Alaikäisen lapsen adoptioon tarvitaan suostumus kummaltakin vanhemmalta. Suostumusta ei kuitenkaan tarvita, jos vanhemman olinpaikka on tuntematon,

tämä on mielisairaus tai juridista huoltajuutta lapseen ei ole. Tällaista vanhempaa voidaan kuitenkin tarvittaessa kuulla asiassa. Äidille on annettava riittävästi aikaa palautua synnytyksestä ennen suostumuksen vastaanottamista.

Tuomioistuin päättää onko adoptio lapsen edun mukaista, sopivalla tavalla toteutettavissa ja onko sille erityistä syytä. Erityinen syy voi esimerkiksi olla se, että hakija on huolehtinut lapsen kasvatuksesta jo aiemmin, toivoo saavansa huolehtia lapsesta tai lapsen ja adoptionhakijan välillä on erityinen adoptiota puoltava side. Päätöksenteossään oikeus saattaa kuulla lasta ja ottaa tämän mielipiteen huomioon ikätasoon sopivalla tavalla, vaikka lapsen suostumusta ei tarvittaisikaan. Korvausten vastaanottaminen adoption yhteydessä on ehdottoman kiellettyä. Lapsen ylläpitoon tarkoitettu kertakorvaus on kuitenkin sallittua, jos se maksetaan lapseksiottajan kotikunnan sosiaaliviranomaiselle. Luvaton korvauksien vastaanotto tai niistä sopiminen johtaa automaattisesti hakemuksen hylkäämiseen, vaikka se olisi jo aiemmin ehditty hyväksyä.

Adoptiolapsen juridiset oikeudet rinnastetaan adoption myötä adoptiovanheman biologiin lapsiin. Jos puoliso adoptoi toisen puolison lapsen tai adoptiolapsen, pidetään lasta jatkossa parin yhteisenä lapsena.

5.2.2 Socialtjänstlag

Ruotsin sosiaalipalvelulaissa (Socialtjänstlag 2001:453) adoptiota koskevia säännöksiä löytyy kappaleista 5 ja 6. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvien erityismääräysten mukaan sosiaalilautakunnan tehtävänä on auttaa ja tukea lapsia ja nuoria heihin koskevien oikeudellisten menettelyjen, kuten adoption jälkeisessä elämässä. Lasten vastaanottoa koskevissa määräyksissä sanotaan, että ketään lasta ei saa sijoittaa pysyvässä kasvatusmielessä vieraaseen, lapsen vanhemmille tai huoltajalle kuulumattomaan kotiin ilman sosiaalilautakunnan myöntämää lupaa. Lapsen sijoitusolosuhteita tulee sijoituksen kestosta riippumatta seurata, jotta voidaan varmistua hyvistä kodinomaisista oloista, koulutuksen saannista, terveydenhuollon toimivuudesta sekä huoltajien ja vanhempien saamista riittävästä tuesta ja neuvonnasta. Jos lasta kasvatetaan tällaisessa kodissa, joka ei lain mukaan ole hänen omansa, arvioi sosiaalilautakunta sijoituksen tarpeellisuuden uudelleen vähintään joka kuudes kuukausi. Jos sijoitus on

jatkunut yli kolme vuotta, sosiaalilautakunta voi tilanteen mukaan suositella lapsen huoltajuuden siirtoa eli adoptiota. Näitä sijoitusta koskevia säännöksiä sovelletaan kotimaisiin adoptioihin.

Adoptiolupa on voimassa kaksi vuotta sen myöntämisestä, ja sitä haetaan lapsen kotipaikan sosiaaliviranomaiselta ennen lapsen kotimaasta poistumista. Lupa myönnetään vain adoptiovanhemmaksi soveltuvalla hakijalla, ja arvioinnissa painottuvat tämän tietämys ja ymmärrys adoptiolapsista, lasten tarpeista ja suunnitellun adoption vaikutuksista. Ikä, terveydentila, henkilökohtaiset ominaisuudet ja sosiaalinen verkosto ovat myös asioita, joita käydään läpi. Ensikertalaisen adoptionhakijan tulee osallistua kunnan järjestämälle adoptiovanhemmuutta käsittelevälle kurssille, joka on ollut pakollinen vuodesta 2005 lähtien (HE 47/2011 vp).

Adoptionhakijat ovat velvollisia ilmoittamaan adoptioluvan voimassaoloaikana ilmenneistä muutoksista. Jos adoption edellytykset eivät olosuhdemuutosten vuoksi enää täyty, voidaan lupa peruuttaa. Lupa voidaan peruuttaa myös lapsen sijoituksen jo tapahduttua, jos uuden kodin ei katsota olevan lapsen edun mukainen. Kun adoptionhakijoille on ehdotettu heille sopivaa lasta, tulee sosiaaliviranomaisen antaa päätös adoptioprosessin etenemisestä kyseisten hakijoiden kohdalla viimeistään kahden viikon kuluessa.

5.2.3 Lag om internationell adoptionsförmedling

Lakia kansainvälisestä adoptionvälityksestä (Lag om internationell adoptionsförmedling 1997:192) sovelletaan silloin, kun adoptionhakija, jolla on kotipaikka Ruotsissa, adoptoi alaikäisen lapsen, jonka kotipaikka on toisessa valtiossa. Kansainvälisellä adoptionvälityksellä tarkoitetaan adoptionhakijan ja adoptioprosessissa avustavan, adoptoitavan lapsen kotimaassa sijaitsevan viranomais-tahon välistä sopimukseen tähtäävää toimintaa ja avustamista, jolla lapsen adoptointi mahdollistetaan. Alaikäisen lapsen kansainvälistä adoptioprosessia voivat hoitaa vain siihen erikseen valtuutetut järjestöt. Itsenäinen adoptointi ilman palveluntarjoajajärjestöjen käyttöä on mahdollista tapauksissa, joissa adoptoitava lapsi on hakijan sukulainen tai poikkeaminen on muuten perustel-

tua. Näissä tapauksissa MIA päättää ennen lapsen poistumista kotimaasta, onko adoptio tarkoituksenmukainen.

MIA määrittelee välitystoiminnan ehdot ja valvoo adoptiopalveluntarjoajia ehtojen toteuttamisessa. Järjestö voi saada valtuutuksen kansainväliseen adoptionvälitystoimintaan vain, jos se on myös järjestön päätoimintatarkoitus. Toiminta järjestössä tulee olla asiantuntevaa ja harkittua, hyötyä tavoittelematonta ja ennen kaikkea lapsen edun mukaista. Järjestöjen toimiluvat ovat kerrallaan voimassa 2 - 5 vuotta järjestön olosuhteiden mukaan, joten lupaa joudutaan uusimaan säännöllisesti. Toimilupa voidaan olosuhteiden muuttuessa peruuttaa, jos järjestö ei esimerkiksi ole välittänyt lapsia adoptioon kahteen vuoteen ilman hyvää syytä. Adoptiojärjestö voi tehdä vieraan valtion kanssa yhteistyötä, jos kohdemaan lainsäädännössä huomioidaan YK:n lasten oikeuksien sopimuksen ja Haagin sopimuksen kansainvälistä adoptionvälitystä koskevat säännökset. Kohdemaan kansainvälisten adoptioasioiden hallinnon tulee myös olla toimivaa. Järjestön tulee välittää lapsia adoptioon harkitulla tavalla, voittoa tavoittelematta ja lapsen etu ensisijaisena periaatteena. Kohdemaan täytyy myös hyväksyä ruotsalainen järjestö yhteistyökumppaniksi.

Järjestöillä on velvollisuus antaa kansainvälistä adoptionvälitystä hakijoille, joilla on lupa kansainväliseen adoptoimiseen. Jos järjestö on kieltäytynyt lapsen välityksestä, voi MIA adoptionhakijoiden pyynnön perusteella silti vaatia järjestöä jatkamaan. Velvollisuutta ei kuitenkaan ole, jos järjestöllä ei ole ketään ulkomaista adoptiolapsia välittävää tahoa, tai hakija on itse laiminlyönyt rahallisia tai muita sovittuja velvoitteita järjestöä kohtaan. Järjestön toiminnassa tapahtuneista muutoksista ja siihen vaikuttavista poliittisista, oikeudellisista tai muista tekijöistä tulee aina ilmoittaa viipymättä MIA:lle.

Kansainvälisiä adoptioita koskee arkistointivelvollisuus, ja asiakirjoja tulee säilyttää niin kauan kuin adoptoidulla lapsella tai tämän läheisillä voi olla niille merkitystä. Adoptiojärjestön toiminnan loppuessa asiakirjojen säilytys siirtyy MIA:lle. Adoptiota koskevat asiakirjat tulee pyynnöstä antaa asianosaisen nähtäviksi, ellei siitä aiheudu haittaa muille henkilöille. Jos asiakirjoja haluaa salata, tulee salauksenhakijan perustella asia MIA:lle antamassaan lausunnossa. Valvonnan ja seurannan mahdollistamiseksi MIA:lla voi olla oikeus asiakirjojen tarkistami-

seen ja tämä voi määrätä adoptiojärjestöä korjaamaan havaitut puutteet toiminnassa.

5.2.4 Lag om internationella rättsförhållanden rörande adoption

Adoptiota koskevista kansainvälisistä oikeussuhteista annetussa laissa (Lag om internationella rättsförhållanden rörande adoption 1971:796) säädetään, että adoptiohakemus käsitellään ruotsalaisessa tuomioistuimessa silloin, kun hakijan kotipaikka on Ruotsissa, tämä on Ruotsin kansalainen, tai suostumus adoptiohakemuksen käsittelyyn on saatu ao. viranomaiselta (Konungen). Hakemuksen tarkastelussa noudatetaan Ruotsin lakia. Alaikäisen lapsen adoptiossa tulee noudattaa erityistä harkintaa kiinnittäen huomiota siihen, onko hakijalla tai lapsella muodostunut yhteyksiä vieraaseen valtioon kansalaisuuden, kotipaikan tai jonkun muun vastaavan tekijän muodossa, ja aiheuttaisiko adoption vahvistamatta jättäminen huomattavaa haittaa lapselle kyseisessä valtiossa. Jos adoptoitava ei ole Pohjoismaiden kansalainen ja on iältään vähintään 12-vuotias, kuuluu oikeus adoptiopäätöksen tekemisessä Ruotsin maahanmuuttolautakuntaa.

Vieraassa valtiossa tapahtunut adoptio voidaan jättää Ruotsissa tunnustamatta, mikäli se on selvästi Ruotsin lain periaatteiden vastainen. Kun adoptio on pätevä, adoptoitu lapsi rinnastetaan huoltajuuden, holhouksen ja ylläpidon osalta adoptiovanhemman biologisiin lapsiin. Perintöoikeudellisissa asioissa sovelletaan yleisesti voimassa olevaa lakia huolimatta siitä, mikä laki oli adoption tapahtumahetkellä voimassa. Jos adoptio on vahvistettu Ruotsissa, saa adoptiolapsi aina samat juridiset oikeudet kuin biologiset lapset. Jos adoptiolapsella ei ole perintöoikeutta adoptiovanhempaansa, voidaan adoptiovanhemman kuolinpesästä kuitenkin erillisellä päätöksellä maksaa adoptiolapselle korvausta.

5.2.5 Muut adoptiolainsäädäntöön liittyvät lait

Edellä mainittujen lakien lisäksi adoptiosta säädetään monessa muussa laissa ja asetuksessa. Esimerkiksi rikoslain (Brottsbalk 1962:700) mukaan adoptio, johon liittyy pakottamista tai vääristelyä, korvausten maksamista tai niiden vastaanottamista alaikäisen lapsen adoption yhteydessä, on rangaistavaa sakon tai vankeuden uhalla. Vilpillisestä yrityksestä hankkia suostumus tai lupa adopti-

oon, perheen korruptoitunut asema tai lapseen kohdistunut häirintä ovat myös rangaistavia tekoja rikoslaissa määrättyllä tavalla.

Ruotsin kansalaisuudesta säädetyn lain (Lag om svenskt medborgarskap 2001:82) mukaan alle 12-vuotiaasta Ruotsin kansalaisen adoptoimasta lapsesta tulee adoption myötä Ruotsin kansalainen, jos tämä on adoptoitu toisesta Pohjoismaasta. Jos lapsi on adoptoitu jonkun muun ulkomaalaisen adoptiopäätöksen nojalla ja se on hyväksytty Ruotsissa, tai jos ulkomainen adoptiopäätös on muuten pätevä Ruotsissa Haagin sopimuksen ja adoptiota koskevista kansainvälisistä oikeussuhteista annetun lain nojalla, saa lapsi näissäkin tapauksissa ruotsin kansalaisuuden.

Muita adoptioon liittyviä lakeja ja asetuksia ovat vielä

- Förordning om prövning av utländskt beslut om adoption (1976:834)
- Socialförsäkringsbalk (2010:110)
- Utlänningslag (2005:716)
- Förordning med instruktion för Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (2007:1020)
- Förordning om statsbidrag till auktoriserade adoptionssammanslutningar och till riksorganisationer för adopterade (2008:1239).

5.3 Adoptiolainsäädännön uudistamista koskeva mietintö

Ruotsin hallitus päätti marraskuussa 2007, että adoptiota keskeisesti koskevia säännöksiä tulee tarkastella lähemmin. Selvitystyötä tekemään määrättiin komitea, johon kutsuttiin useita alan asiantuntijoita ja ekspertejä. Komitean tavoitteena oli selvittää, olisiko adoptiota koskevaa lainsäädäntöä tarpeen muuttaa lapsinäkökulman merkityksen korostamiseksi ja lapsen parhaan edun mukaisen toiminnan varmistamiseksi. Lisäksi komitean tuli selvittää, tulisiko lainsäädäntöä muuttaa tai täydentää siten, että oikeuslaitoksille voitaisiin tarjota kattavampaa tietoa adoptioon ehdotetun lapsen tilanteesta adoptiopäätöstä tehtäessä. Eri-tyistä huomiota oli tarkoitus kiinnittää myös avoparien adoptiomahdollisuuksiin, adoptioon liittyviin suostumuksiin ja adoptionhakijan ikään liittyviin edellytyksiin. Tutkimuksessa tarkasteltiin myös joitakin kansainvälisiin adoptioihin liittyviä kysymyksiä, kuten itsenäisten adoptioiden riittäviä toimenpiteitä lapsen edun tur-

vaamiseksi. Lisäksi komitea tutki, tulisiko Ruotsiin adoptoitavaksi tulevien lasten turvaksi nimetä erityinen edustaja. Heinäkuussa 2009 valmistui lopulta näitä uudistuskohteita laajasti käsittelevä mietintö Modernare adoptionsregler. (SOU 2009:61.) Seuraavaksi tarkastellaan mietinnön keskeisiä muutosehdotuksia lähemmin ja lopuksi selvitetään sen vaikutuksia ruotsalaiseen adoptiolainsäädäntöön.

5.3.1 Tavoitteet

Tavoitteiden tarkastelussa lähteenä on käytetty mietintöä Modernare Adoptionsregler (SOU 2009:61).

Lapsinäkökulman vahvistaminen

Vanhempainkaaren (Föräldrabalk 1949: 381) 4 kappaleen säännökset pätevät kaikissa Ruotsin tuomioistuinten harkitsemisissa adoptioasioissa. Selvityksessä ehdotettiin, että kyseinen kappale kumottaisiin ja korvattaisiin uudella, sillä komitean mielestä nykyinen sisältö ei ole riittävän kattava ohjaamaan adoptioasioiden arviointia. Ehdotuksen mukaan vanhempainkaareen kirjattaisiin sen sijaan määräys lapsen näkökulman selvästä painottamisesta, ja sitä noudatettaisiin kaikissa alaikäisen lapsen adoptioasioissa. Lapsinäkökulma vaikuttaisi erityisesti arvioitaessa biologisten vanhempien tahtoa ja kyvykkyyttä kasvattaa lasta, antaa huolenpitoa ja turvallisuuden tunnetta. Lapsen ja vanhempien välinen henkilökohtainen suhde sekä edellytykset pysyvälle ja vakaalle lapsi-vanhempi -suhteelle otettaisiin päätöksenteossa huomioon. Nykyinen säännös lapsen mielipiteen huomioon ottamisesta kohdistettaisiin lapsen edun toteuttamiseen. Myös aikuisadoptiota koskeviin säännöksiin ehdotettiin mietinnössä tarkennuksia.

Adoption edellytysten muuttaminen

Adoptionhakijan vähimmäisikää koskeviin säännöksiin komitea ehdotti tehtävän muutoksia siten, että täysi-ikäiselle mutta alle 25-vuotiaalle hakijalle annettaisiin nykyisten säännösten lisäksi lupa adoptioon tilanteissa, joissa hakijan ja lapsen välillä olisi erityinen yhteys, ja adoption katsottaisiin olevan lapsen edun mukaista. Adoptiolupaa hakevan hakijan enimmäisiästä ehdotettiin sen sijaan säädet-

tävän pikaisesti uudella säännöksellä. Pääsääntönä olisi, että lupaa ei myönnettäisi yli 42-vuotialle hakijoille. Ikäraja ei komitean mukaan kuitenkaan sovellettaisi, jos lapsella olisi läheinen side adoptionhakijaan, tai poikkeamiseen olisi muuten perusteltu hyvä syy.

Kysymyksessä avoparien adoptio-oikeuksista komitea ehdotti, että avopareille suotaisiin samanlaiset oikeudet adoptioon kuin aviopareilla. Avoparit voisivat siis jatkossa adoptoida yhdessä, tai toinen puoliso voisi adoptoida toisen puolison lapsen. Komitea ehdotti myös aviopuolison yksinadoptointioikeuden poistamista laista tapauksissa, joissa puoliso kärsii mielisairaudesta; vaikka adoptiolapsi ei joutuisi kanssakäymiseen hakijan puolison kanssa, on silti riski hyvin stressaavaan ympäristöön joutumisesta olemassa.

Adoptioon liittyvien suostumusten täsmentäminen

Lapsen adoptioon suostumuksen huomiointi on siitä seuraavien mittavien oikeusvaikutusten takia tärkeää. Komitean ehdotuksen mukaan nykyisestä laista poistettaisiin säännös, jonka mukaan 12 - 16 vuotiaan lapsen mielipidettä ei tarvitse kaikissa tapauksissa ottaa huomioon. Vanhemman suostumuksen osalta alaikäisen lapsen adoptiossa ei nykyisen lain mukaan tarvitse kysyä sellaisen vanhemman mielipidettä, jolla ei ole lapsen huoltajuutta. Komitea katsoi, että vaikka tällainen vanhempi saattaisi olla lapselle läheinen, ei lakiin tulisi tehdä muutoksia kyseisessä asiassa. Mielipiteen kysyminen tällaiselta vanhemmalta voisi komitean mukaan haitata lapsen adoption jälkeistä elämää esimerkiksi tilanteissa, joissa puoliso adoptoisi toisen puolison biologisen lapsen.

Myös lapsesta yleensä huolehtivan vanhemman ns. veto-oikeus adoptioasioissa säilyisi, sillä kyseisen oikeuden olemassa oloa ei komitean mukaan voida pitää syynä kotimaisten adoptioiden vähäiseen määrään. Koska adoption oikeusvaikutukset ovat mittavat, tulisi pakottavuutta komitean mukaan käyttää erityisen harkitusti. Komitea totesi myös, että olisi tarpeellista tehdä kansallisista adoptioista helpompia silloin, kun palvelevat lapsen etua.

Tuomioistuinten tiedonsaantimahdollisuuksien kehittäminen

Komitea ehdotti lukuisia toimenpiteitä, joilla tuomioistuinten riittävä tiedonsaanti adoptiopäätöksiä tehtäessä voitaisiin varmistaa. Sosiaalilautakunnan tulisi nimitää itsensä tilalle joku toinen taho, kuten kunta, joka vastaisi tietojen luovutuksesta ja mielipiteiden esittämisestä tuomioistuimille. Kunta vastaisi koko tiedonhankintaprosessista yksinään, ja tuomioistuin ohjeistaisi ja määräisi tutkimuksen valmistumisajankohdan. Lapselle ja tämän vanhemmille tulisi tänä aikana välittää oleellisia tietoja ja tarjota tarpeellisia neuvoja mahdollisuuksien mukaan. Tutkija raportoi tiedoistaan oikeudelle ja esittäisi lopuksi oman päätösehdotelmansa. Vaitiolovelvollisuuden ei tulisi estää tutkijaa saamasta tietoja muista kunnista. Oikeudella tulisi mietinnön mukaan olla selvästi määritelty velvollisuus yhteydenpidosta lapsen biologisiin vanhempiin. Komitea myös arvioi, että adoptioasioita käsittelevät henkilöille tarvitsisivat nykyistä selvempää tukea ja ohjauksia.

Lapsen oikeus tietää alkuperästään

Komitea ehdotti lisättäväksi lakiin uuden säännöksen, jonka mukaan lapsen adoptoineen henkilön tulisi kertoa lapselle tämän alkuperästä heti, kun se olisi olosuhteet huomioon ottaen mahdollista ja soveliaista. Yhteisadoptioissa ja perheen sisäisissä adoptioissa kertomisvelvollisuudesta vastaisivat molemmat henkilöt yhdessä. Säännöksen laiminlyönti ei aiheuttaisi oikeudellisia seuraamuksia, mutta mietinnön mukaan se olisi tärkeä osoitus siitä, että lapsilla on oikeus tietää alkuperästään.

Itsenäisten adoptioiden rajoittaminen

Tutkimuksen kuluessa komitea huomasi, että itsenäisiin adoptioihin liittyy usein ongelmia dokumentoinnin ja tutkinnan osalta. Komitean itsenäisiin adoptioihin tekemien ehdotusten lähtökohtana oli, että adoptiojärjestön kautta tapahtuva välitys on lapsen edun kannalta parempi toimintatapa. Adoptionhakijoilla ei tulisi olla mahdollisuutta adoptoida useampaa eri reittiä, joten komitea ehdotti, että itsenäisiä adoptioita koskevaa sääntöjärjestelmää yhdenmukaistettaisiin ja tiukennettaisiin. Komitea ehdotti myös, että MIA:n sijasta luvan itsenäiseen adoptioon myöntäisi tulevaisuudessa sosiaalilautakunta. Tällöin lupa itsenäiseen

adoptioon myönnettäisiin vain, jos hakijalla olisi lupa lapsen vastaanottamiseen, ja adoption voitaisiin harkitusti katsoa olevan lapsen paras etu.

Adoptiolupaan liittyvät täsmennykset

Komitea ehdotti adoptioluvan keston pidentämistä kahdesta kolmeen vuoteen. Mietinnön mukaan riittäisi, että hakijat saisivat lapsen huollettavakseen luvan voimassaoloaikana, vaikka tämä ei vielä asuisi hakijoiden kotona. Joissakin tapauksissa adoptioon ehdotettava lapsi saattaa jo olla hakijan tiedossa adoptiolupaa haettaessa. Komitea ehdotti, että tällaisissa tapauksissa sosiaalilautakunnan tulisi harkita tarkkaan, olisiko adoptio lapsen paras etu. Lupaa ei esimerkiksi myönnettäisi, jos paljastuisi, että lapsella on toimiva perhe kotimaassa. Tällainen toiminta lisäisi komitean mukaan lapsen näkökulman merkityksellisyttä lupa-asioita harkitessa, ja lapsen etua ajamattomien adoptioiden eteneminen voitaisiin estää nykyistä aikaisemmassa vaiheessa.

Kansainvälisen yksityisoikeuden alaan liittyvät asiat

Komitea ehdotti mietinnössään, että vuoden 1971 laki adoptiota koskevista kansainvälisistä oikeussuhteista kumottaisiin ja korvattaisiin uudella lailla. Uusi laki perustuisi aiempaa enemmän ”asuinpaikan periaatteelle”: ruotsalaista tuomioistuinta sovellettaisiin, jos hakijan tai lapsen asuinpaikka olisi Ruotsissa. Myös Ruotsin kansalaisten hakemuksia voisi ehdotuksen mukaan käsitellä ruotsalaisessa tuomioistuimessa, jos ulkomaisen asuinpaikan viranomaiset eivät olisi siihen päteviä, tai hakemuksen käsitlemiselle Ruotsissa olisi erityinen syy. Uuden lain pääsääntö olisi myös se, että adoptiohakemusta käsiteltäisiin ruotsin lain mukaan. Poikkeuksen muodostaisivat tapaukset, joissa alaikäisen lapsen asuinpaikka olisi ulkomailla, tai tämä olisi tuotu Ruotsiin adoptiotarkoituksessa.

Vanhempien suostumusta koskevaa asiaa käsiteltäisiin lapsen alkuperämaan lain mukaisesti. Jos lapsen vanhempien suostumusta ei lapsen kotimaan adoptiolainsäädännön mukaan tarvittaisi, ei suostumusta vaadittaisi myöskään adoptioasian käsittelyssä Ruotsissa. Säädöstä ei noudatettaisi, jos lapsen kotimaassa ei olisi ollenkaan adoptiota koskevaa lainsäädäntöä.

Komitea ehdotti tunnustettavaksi sellaisia adoptioita, joissa adoptiopäätös on tehty hakijaan tai lapsen läheisen yhteyden muodostavassa maassa. Näin toimimalla kaksinkertaiset menettelyt vältettäisiin ja lapsen laillista asemaa vahvistettaisiin. Ulkomailla lopullisen lainvoiman saaneet adoptiot tunnustettaisiin Ruotsissa, jos niin olisi toimittu hakijan kotipaikan valtiossa adoptiopäätöksen hetkellä. Päätös tunnustettaisiin myös, jos se oli tehty tai muuten tunnustettu valtiossa, jossa adoptoitava asui vakituisesti adoptiotoimenpiteiden aloittamisajankohtana. Jos Ruotsissa vakituisesti asuva adoptionhakija aikoisi adoptoida alaikäisen lapsen, tulisi adoption välityksen tapahtua adoptiotoimiston kautta, tai hakijalla pitäisi olla lupa itsenäiseen adoptioon.

Mietinnön mukaan erikseen tunnustettavalla ulkomaisella adoptiopäätöksellä olisi pääsääntöisesti samat oikeudelliset vaikutukset kuin ruotsalaisella adoptiolalla. Tämä säännös ei pätsisi, jos adoptio olisi ulkomaisen lainsäädännön mukaan heikko. Heikko adoptio olisi mahdollista muuttaa vahvaksi adoptioksi adoptiolapsen tai adoptiovanhempien hakemuksesta.

Ruotsiin adoptioon tulevien lasten edustaminen

Komitea harkitsi, onko Ruotsiin adoptioon tuleville lapsille tarpeellista nimetä erityisiä edustajia. Tehdyn kartoituksen mukaan nykyisessä lainsäädännössä oli kuitenkin riittävät edellytykset tällaisten lasten oikeuksien suojelemisen.

5.3.2 Vaikutukset

Mietintö ei toistaiseksi ole johtanut toimenpiteisiin Ruotsissa. Oikeusministeri Beatrice Ask vastasi joulukuussa 2012 mietinnön eteenpäin viemisestä esitettyyn kysymykseen eduskunnan sivuilla, jossa kertoi hallituksen pitävän tärkeimpänä kohteena kansallisesta adoptiosta esiin tullutta kysymystä. Askin mukaan hallitus antaisi lähiaikoina tehtäväksi selvittää, tulisiko asiassa ryhtyä toimenpiteisiin, jotta sosiaalilautakunnat kiinnittäisivät nykyistä enemmän huomiota kansallisen adoption mahdollisuuksiin ja sosiaalihuollon piirissä sijoitettuina oleviin lapsiin. Lapsen näkökulman huomioiminen asiassa oli Askin mukaan tärkeää. Mietintö oli Askin mukaan tuolloin edelleen käsittelyssä oikeusministeriössä. (Riksdag 2012 a.)

Ruotsin eduskunnan jäsenet ovat jättäneet joitakin mietintöä koskevia ehdotuksia. Poliitikko Helena Bouveng otti kantaa kotimaisten adoptioiden tilaan kahdessa eri ehdotuksessa, ensin syyskuussa 2012 ja sitten syyskuussa 2013 haudemalla lisätä kotimaisten adoptioiden määrää Ruotsissa. Bouveng mainitsi perusteluissaan, että 25 000 lasta sijoitetaan kodin ulkopuolelle Ruotsissa joka vuosi. Vaikka toiminnan tarkoitus on hyvä, voi lapsille syntyä juurettomuuden tunne, sillä he eivät voi tietää varmasti, missä tulevat kasvamaan tulevaisuudessa. Tämä taas voi vaikeuttaa lapsen jatkoa koulun tai kavereiden kanssa. Bouveng jatkoi perusteluita kertomalla, että vuoden 2011 kotimaisista adoptioista vain yksi kolmasosa käsitti alaikäisiä lapsia. Vuosittain alaikäisten lasten osuus kotimaan adoptioissa onkin vain noin 200 lasta ja näistä vain noin 15 on pikkulapsia. Bouveng ihmettelikin ehdotuksessaan sitä, miksi Ruotsi ei adoptoi enemmän lapsia kansallisella tasolla, kun pysyvää kotia tarvitsevia lapsia on niin paljon, ja Ruotsi on väkilukuun suhteutettuna yksi maailman suurimmista adoptioiden vastaanottajamaista. (Riksdag 2012 b.)

Bouvengin mukaan adoptiolainsäädännöstä tehdystä mietinnöstä kävi ilmi, että suurin osa adoptoiduista lapsista selviää adoptioprosessista ilman psyykkisiä ongelmia. Ero biologisesta äidistä voi aiheuttaa kiintymysongelmia, mutta mitä varhaisemmassa vaiheessa adoptio tapahtuu, sitä pienempi riski ongelmien ilmenemiseen on olemassa. Tämä puhui Bouvengin mukaan varhaisten adoptioiden puolesta. Sijoitettujen lasten tilanne sen sijaan on huonompi, sillä mitä myöhemmin sijoitus tapahtuu, sitä huonommin lapsi menestyy koulussa, ja luki-oon pääsy vaikeutuu. Bouvengin mielestä kotimaisten adoptioiden määrän kasvattamisella useammalla lapsella olisi mahdollisuus lapsuuteen, jonka jokainen ansaitsee. Kotimaisten adoptioiden pitäminen tabuna ei palvele lapsen parasta etua, joten Bouveng kehotti esityksensä lopuksi hallitusta laajentamaan kansallisia adoptointimahdollisuuksia tarkastelemalla vanhempainkaarta uudelleen tästä näkökulmasta. (Riksdag 2012 b.)

Myös mietinnössä esiin noussut kysymys adoptionhakijan enimmäisikärajasta on herättänyt vastustusta, ja poliitikko Jan-Evert Rådhström on tehnyt asiaa koskevan ehdotuksen joka vuosi vuosina 2010 - 2013. Viimeisimmässä ehdotuksessaan Rådhström perusteli enimmäisiän asettamisen huonoutta sillä, että

tänä päivänä monet ihmiset ajattelevat lasten hankintaa hieman myöhemmässä vaiheessa kuin ennen oli tapana. Esitetty 42 vuoden ikäraja rajaisi ulos myös pariskunnat, joissa vain toinen puoliso on yli 42-vuotias. Rådhsströmin ehdotuksessa mielipidettä kysyttiin myös ruotsalaiselta adoptiopalveluntarjoajalta Adoptionscentrumilta. Järjestön mielestä lakiin ei tulisi kirjata ollenkaan enimmäisikää koskevia rajoituksia tai nykyisten käytäntöjen tulisi säilyä ennallaan; ikä on tärkeä tekijä adoptioissa, mutta se ei saisi olla hakemuksen hylkäyksen syy. Jokaisen adoptiolapsen tapausta tulisi tarkastella yksilöllisesti ja selvittää, miten hakijan ikä vaikuttaa hakijan soveltuvuuteen adoptiovanhempana. Iäkäämpi pariskunta voitaisiin esimerkiksi katsoa sopiviksi adoptiovanhemmiksi varttuneemmalle lapselle, jolloin useammalla lapsella ikään katsomatta olisi mahdollisuus parempaan elämään Ruotsissa. (Riksdag 2013.)

6 Adoptiolainsäädäntöjen vertailu

Aiemmin kappaleessa 5.2 todettiin Pohjoismaiden adoptiota koskevien lainsäädäntöjen ja adoptioprosessien noudattavan samaa perusajatusta lasten etujen turvaamisesta. Suomessa adoptiolakiin on kirjattu erillinen säännös, jonka mukaan lapsen etu tulee ottaa huomioon kaikissa tämän adoptioprosessia koskevissa päätöksissä. Ruotsissa vastaavan säännöksen kirjaamista lakiin ehdotettiin adoptiolainsäädäntöä koskevassa mietinnössä vuonna 2009, mikä ei toistaiseksi ole toteutunut. Lisäksi mietinnössä ehdotettiin, että vanhempien velvollisuus kertoa lapsen alkuperästä lisättäisiin adoptiolainsäädäntöön ohjeeksi vanhemmille. Seuraavaksi tarkastellaan Suomen ja Ruotsin adoptiolainsäädännössä ilmeneviä muita keskeisiä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia.

6.1 Adoption edellytykset

Adoption edellytyksistä vertaillaan Suomen ja Ruotsin kesken ikään liittyviä säännöksiä, yhteisadoptio-oikeutta sekä adoptioon tarvittavien suostumusten sääntelyä.

6.1.1 Ikä

Adoptionhakijan vähimmäisikä on kummankin maan lainsäädännön mukaan 25 vuotta. Poikkeustapaukseksi lasketaan esimerkiksi perheen sisäinen adoptio, jossa jo 18-vuotias on kelvallinen adoptoimaan. Lisäksi Ruotsin adoptiolainsäädäntöä käsittelevässä mietinnössä ehdotettiin, että alle 25-vuotias täysi-ikäinen hakija voisi adoptoida, jos tällä olisi erityinen suhde adoptoitavaan lapseen ja adoption voitaisiin katsoa olevan lapsen edun mukainen. Suomen laissa adoptionhakijan ja lapsen välisestä ikäerosta säädetään uudessa adoptiolaissa ensimmäistä kertaa; ikäeron tulee olla vähintään 18 ja enintään 45 vuotta. Ruotsissa lapsen ja hakijan välisestä ikäerosta ei sen sijaan ole vanhempainkaudessa säädetty mitään. Lisäksi Suomen laista löytyy adoptionhakijan enimmäisikää koskeva säännös, jonka mukaan alaikäistä koskevissa adoptioissa hakija ei saa olla yli 50-vuotias. Ruotsissa tästäkään asiasta ei ole säädetty laissa, mutta enimmäisikäkysymys on nostettu esille adoptiolainsäädäntöä tarkastelevassa mietinnössä. Siinä ehdotettiin enimmäisikärajan vakiinnuttamista 42 ikävuoteen. Suomessa enimmäisiän asettamista vastustettiin, sillä sitä pidettiin liian korkeana. Ruotsissa vastustusta aiheutti taas ikärajan alaisuus, ja vaikka hallituksen teettämä mietintö ei toistaiseksi ole johtanut toimenpiteisiin, on enimmäisikärajan poisjättämistä laista myös vastaisuudessa ehdotettu useammalta taholta. Toteutuessaan enimmäisikää koskevasta asetuksesta olisi mahdollista poiketa joissakin tapauksissa.

6.1.2 Yhteisadoptio

Yhteisadoptiota koskevissa edellytyksissä Suomessa yhteisadoptioon ovat edelleen oikeutettuja vain avioparit. Samaa sukupuolta olevien parien adoptio-oikeus herätti lakiesityksen valmistelun aikana ristiriitaisen vastaanoton, eikä sitä kirjattu edes hallituksen esitykseen. Avoparien adoptio-oikeudesta todettiin lakiesityksessä sen sijaan, että adoption luonteen pysyvyyden kannalta on perusteltua edellyttää avioliittoa. Myös Ruotsissa yhteisadoptio-oikeus kuuluu tällä hetkellä vain aviopareille, mutta aviopareja ovat myös olla samaa sukupuolta olevat pariskunnat. Ruotsissa adoptiolainsäädäntöä koskevassa mietinnössä yhteisadoptio-oikeutta ehdotettiin laajennettavaksi avopareihin.

Eva Gottberg (2010, 23) toteaa kirjoituksessaan, että adoptio voi tulevaisuudessa olla mahdollista tällä hetkellä olemassa oleville ”sateenkaariperheille” aikuisadoptiona. Korkeimman oikeuden antamat ennakkopäätökset aikuisadoptiokysymyksissä (KKO:2007:66 ja KKO:2008:54) paljastavat, että kun perhesuhteet ovat kunnossa, adoptio voidaan vahvistaa myös lasten kasvettua aikuisiksi. Tällaisen toiminnan etuna on se, että adoptoitava voi itse muodostaa mielipiteen siitä, millaiseen perheeseen haluaa loppuelämänsä kuulua.

6.1.3 Suostumukset

Kummassakin maassa adoptioon täytyy lähtökohtaisesti saada lapsen suostumus, jos tämä on täyttänyt 12 vuotta. Ruotsissa joissakin tapauksissa alle 16-vuotiaan lapsen suostumusta ei kuitenkaan tarvita. Mietinnössä tämän kohdan poistaminen katsottiin tarpeelliseksi. Suomessa myös alle 12-vuotiaan lapsen suostumus tulee joissakin tapauksissa ottaa huomioon.

Molemmissa maissa adoptioon tarvitaan pääsääntöisesti molemman vanhemman suostumus. Ruotsissa poikkeuksen muodostavat huoltajuuden puuttuminen, vakavat mielenterveyden ongelmat tai vanhemman olinpaikan tietämättömyys. Suomessa jo aiemman lain mukaan suostumus tarvittiin kummaltakin vanhemmalta, ellei ollut erittäin painavia syitä toimia toisin. Nyt uuden lain myötä tätä säännöstä on tarkennettu tapauksissa, joissa vanhemman olinpaikka ei ole tiedossa tai tämä on henkisesti sairas. Tällöin vain erittäin poikkeukselliset ja voimakkaasti lapsen etua puoltavat syyt voivat johtaa adoption vahvistamiseen kyseisissä tilanteissa ilman vanhemman suostumusta.

Ruotsissa äidin synnytyksen jälkeiseen harkinta-aikaan viitataan vain termillä riittävä. Suomessa edellisen lain aikaan viitattiin vähintään kahteen kuukauteen, ja adoptiolaissa harkintaoikeus on laajennettu koskemaan molempia vanhempia. Tämä johtuu siitä, että biologisen isän asemaa adoptioprosessissa on haluttu parantaa.

6.2 Kotimainen adoptioprosessi

Suomessa kansallinen adoptioprosessi etenee hyvin samoin tavoin kuin kansainvälinen adoptioprosessi. Siihen kuuluu ilmainen adoptioneuvonta, jota an-

netaan lapselle, adoptionhakijoille ja biologisille vanhemmille. Adoptiolaisissa on säännös vastaavan sosiaalityöntekijän nimeämisestä adoptioprosessiin, jonka kanssa lapsen adoptioon liittyviä asioita hoidetaan aina yhdessä. Ennen lapsen sijoittamista hakijoiden täytyy hakea lupaa adoptioon. Sijoituksesta vastaa kaksi henkilöä. Adoptioneuvonta jatkuu sijoituksen jälkeisellä seurannalla, ja lopuksi adoptioneuvonnan antaja kirjoittaa todistuksen annetusta adoptioneuvonnasta. Tämän jälkeen haetaan adoption vahvistamista. Adoptioperheellä on mahdollisuus myös jälkipalveluihin, joita uuden lain myötä tehostettiin. Suomessa on myös mahdollista tehdä oikeuden vahvistama yhteydenpitosopimus lapsen ja biologisen vanhemman välille. Tällaisella toiminnalla halutaan tukea avoimen yhteyden säilymistä lapsen alkuperään.

Ruotsissa kansallisten adoptioiden tilanne eroaa selvästi Suomesta, sillä siellä adoptiot toteutuvat pääasiassa perheen sisäisinä tai aikuisadoptioina. Muissa tapauksissa puhutaan yleensä lasten sijoittamisesta perheeseen. Kuten aiemmin kappaleessa 5.1 mainittiin, ei varsinaista kansallista adoptiojonotuslistaa siis ole olemassa, vaan lasten sijoitustoiminta on kuntien vastuulla. Sosiaalipalvelulain mukaan lapsen sijoitukseen tarvitaan lupa, ja säännöllistä seurantaa ja lapsen tilanteen uudelleen harkintaa harjoitetaan sijoituksen aikana säännöllisesti. Lisäksi laissa sanotaan, että jos sijoitus on kestänyt kolme vuotta, voi sosiaalilautakunta suosittaa huoltajuuden siirtoa eli adoptiota. Erillistä mainintaa kotimaisista adoptioista ei adoptiolainsäädännössä ole. Socialstyrelse'n kotisivuilla (Socialstyrelsen 2014.) mainitaan kansallisten adoptioiden yhteydessä vain ns. styvbarn- eli lapsipuoliadoptiot, joilla tarkoitetaan perheen sisäisiä adoptioita. Kotimaan adoptioihin on myös viitattu eräänlaisena tabuna, ja tietoa kansallisista adoptioista näyttää olevan vaikea löytää. Adoptiolainsäädännön uudistamista tutkivassa mietinnössä kannatettiin kansallisten adoptioiden tekemistä helpommaksi silloin, kun ne palvelevat lapsen etua.

Suomen ja Ruotsin välisiä kansallisia adoptioprosesseja ei siis voi rinnastaa toisiinsa muuten kuin adoption edellytysten ja perheen sisäisten adoptioiden kohdalla.

6.3 Kansainvälinen adoptioprosessi

Molemmissa maissa adoptioprosessi lähtee liikkeelle adoptioneuvonnasta ja siellä tehtävästä kotiselvityksestä. Suomessa lapsen koko adoptioprosessia hoitaa siihen valittu vastaava sosiaalityöntekijä. Kansainvälisen adoptiopalvelun antamisesta vastaavat molemmissa maissa valtuutetut järjestöt. Ruotsissa ensikertalainen adoptionhakija osallistuu adoptiovanhemmuutta käsittelevälle kurssille. Tällaista vaatimusta ei Suomessa ole. Molemmissa maissa adoption jälkeen on mahdollista saada jälkipalvelua.

Itsenäinen adoptointi on Ruotsissa mahdollista tapauksissa, joissa adoptoitava lapsi on hakijan sukulainen tai poikkeaminen olisi muuten perusteltua. Suomen laissa poikkeamisen sijaan puhutaan adoptoitavan vakituisesta hoidosta hakijan luona ilman adoptiotarkoitusta. Ruotsissa adoptiolupa on voimassa kerrallaan kaksi vuotta, mutta sen pidentämistä kolmeen vuoteen ehdotettiin adoptiolainsäädäntöä koskevassa mietinnössä. Myös Suomessa adoptiolupa on voimassa kaksi vuotta kerrallaan.

Kansainvälisen adoption vahvistamiseen liittyvät edellytykset ovat sekä Suomessa että Ruotsissa hyvin samankaltaisia. Esimerkiksi Pohjoismaissa tapahtunut adoptio on pätevä ilman erillistä vahvistusta. Haagin sopimuksen mukaisissa valtioissa tapahtunut adoptio pätee myös ilman erillistä vahvistusta. Eri näisten edellytysten mukaan Haagin sopimusalueen ulkopuolella tapahtuneet adoptiot voivat olla joko päteviä tai niihin pitää hakea erillistä vahvistusta Suomessa ja Ruotsissa.

Kansainvälisten adoptioiden yhteydessä subsidiariteettiperiaatteen noudattaminen on tärkeää molemmissa maissa.

6.4 Adoption oikeusvaikutukset

Sekä Suomessa että Ruotsissa adoptiot perustuvat vahvan adoption periaatteelle. Adoptiolapsi saa siis adoptiossa yhtäläiset oikeudet biologisten lasten kanssa ja perintöoikeudellinen yhteys biologisiin vanhempiin katkeaa. Adoptiota ei myöskään voida purkaa, mutta sen oikeusvaikutukset lakkaavat, jos lapsi annetaan uudelleen adoptioon. Suomessa on nykyään mahdollista hakea perin-

töoikeudellisen yhteyden katkaisemista biologisiin vanhempiin kuitenkin tapauksissa, joissa adoptio on tapahtunut ennen lapseksiottamisesta annetun lain voimaan tulemistä ja jolloin adoption oikeusvaikutukset ovat olleet erilaiset. Ruotsissa kansainvälisen heikon adoption vahvistamista vahvaksi adoptioksi erillisellä hakemuksella ehdotettiin lainsäädäntöä koskevassa mietinnössä. Adoption oikeusvaikutukset ovat siis molemmissa maissa samanlaisia.

7 Adoptioon liittyviä oikeustapauksia

Tässä luvussa esitellään joitakin lapsen adoptioon ja huoltoon liittyviä oikeustapauksia, jotka auttavat hahmottamaan tuomioistuinten käytäntöjä tulkinnanvaraisissa tilanteissa. Tuomioistuimia ovat näissä tapauksissa olleet korkein oikeus, korkein hallinto-oikeus ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuin. Oikeustapaukset on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen päätöstä lukuun ottamatta käsitelty Suomen lainsäädännön mukaisesti. Koska adoptiolaki (22/2012) on ollut voimassa vasta suhteellisen vähän aikaa, ei adoptioon liittyviä oikeustapauksia uuden lain ajalta ole vielä saatavilla.

7.1 Tuomioistuimet

Korkein oikeus (KKO) on tuomioistuin, joka antaa ennakkopäätöksiä sellaisista kysymyksistä, joihin laki ei anna selvää vastausta. Ennakkopäätösten tarkoituksena on antaa oikeusohjeita vastaavanlaisten tulevien oikeusriitojen varalle ja varmistaa lain samanlainen tulkinta kansallisella tasolla. (KKO 2014.)

Korkein hallinto-oikeus (KHO) on ylin hallintotuomioistuin, ja sen tehtävänä on ratkaista viranomaisten antamista hallintopäätöksistä tehtyjä valituksia ja muutoksenhakuasioita. (KHO 2014.)

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) valvoo Euroopan ihmisoikeussopimuksen toteutumista, ja sen antamat tuomiot sitovat sopimusvaltioita. Tuomioistuimeen voivat valittaa yksityiset henkilöt, ryhmät tai kansalaisjärjestöt, jos sopimuksen mukaisia ihmisoikeuksia on koettu loukatuiksi. Valitus voi kohdistua vain kokonaiseen valtioon, ja ennen EIT:hen valittamista hakijan on pääsääntöisesti tullut käydä kaikki kotimaansa oikeusasteet läpi. (EIT 2014.)

7.2 Oikeustapauksia

Korkein oikeus on antanut ennakkopäätöksiä lapsen huoltoon liittyvissä kysymyksissä muun muassa vuosina 2001 ja 2010. Ensimmäisessä tapauksessa korostuu lapsen mielipiteen merkitys ratkaisua tehtäessä, ja jälkimmäisessä tilanteessa käsitellään perheen sisäistä adoptiota tilanteessa, jossa samaa sukupuolta oleva avopari oli yhdessä päättänyt lapsen hankinnasta anonyymien sukusolujen luovuttajan avulla.

KKO 2001:110 **Lapsen huolto**

Lapset olivat jääneet äitinsä kuoleman jälkeen vaille huoltajaa. Huoltoa olivat itselleen hakenneet yhtäältä lasten isä ja toisaalta äidin sekä lasten kanssa asunut henkilö. Lapset olivat ilmoittaneet haluavansa jäädä asumaan viimeksi mainitun luokse. Huoltopäätös, jonka mukaan lasten olisi tullut siirtyä asumaan isänsä luo, ei olisi ollut lasten ikä ja tahto huomioon ottaen täytäntöönpantavissa. Lasten edun kannalta katsottiin oikeaksi määrätä huoltajaksi lasten kanssa asuva henkilö.

KKO 2010:16 **Lapsen huolto**

Kysymys lapsen huollon uskomisesta äidin ohella tämän kanssa rekisteröimättömässä parisuhteessa elävälle kumppanille, joka oli antanut tähän suostumuksensa. Korkein oikeus katsoi, että hakemuksessa tarkoitetun oheishuoltajan määräyksen antaminen kumppanille oli lapsen edun mukaista.

L lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 9 § 1 mom 4 kohta

Adoption ikään liittyviin edellytyksiin on otettu kantaa korkeimman hallinto-oikeuden päätöksissä vuosilta 2005 ja 2008.

KHO 2005:54 **Kansainvälinen lapseksiottaminen - Adoptioluvan edellytykset - Adoptiovanhempien ikä - Lapsen etu**

Aviopuolisot, joilla aikaisemmista avioliitoistaan oli omia lapsia sekä Kiinasta adoptoitu 22.12.2000 syntynyt lapsi, olivat hakenneet lupaa ulkomailla olevan alle 18-vuotiaan lapsen lapseksiottamiseen ja toivoneet voivansa adoptoida alle 2-vuotiaan lapsen. Kun hakemus jätettiin ja kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunta ratkaisi lupa-asian, vaimo oli 52-vuotias ja mies 56-vuotias. Vaikka lapseksiottamisen edellytyksiin ei sisälly lapseksiottajan osalta yläikärajaa, lapsen ja vanhempien välisen poikkeuksellisen suuren ikäeron vuoksi voitiin lapsen etua ja luvan myöntämiseen vaikuttavia seikkoja kokonaisuutena arvioi-

taessa katsoa olevan olemassa sellaisia iästä johtuvia riskitekijöitä, että lautakunta oli voinut hylätä hakijoiden hakemuksen.

Laki lapseksiottamisesta 1-7 §, 18 § 1 mom., 24 §, 25 § 1 mom. ja 27 § 1 mom.

KHO 2008:53

Kansainvälinen lapseksiottaminen - Adoptioluvan edellytykset - Adoptiovanhempien ikä - Lapsen etu

Aviopuolisot olivat hakenneet lupaa ulkomailla olevan lapsen lapseksiottamiseen ja toivoneet saavansa vuonna 2005 tai myöhemmin syntyneen lapsen. Kun kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunta ratkaisi lupa-asian, oli vaimo 46-vuotias ja mies 54-vuotias. Puolisoiden ikä ei, kun otettiin huomioon asiassa saatu selvitys kokonaisuutena, ollut esteenä luvan myöntämiselle.

Laki lapseksiottamisesta 1, 2 ja 6 §, 25 § 1 kohta ja 27 § 1 mom.

Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksessä vuodelta 2009 käsitellään perheen sisäistä adoptiota tilanteessa, jossa lapsen äiti vastusti biologisen isän selvittämistä.

KKO 2009:40

Ottolapsi

Aviomies pyysi saada ottaa lapsekseen vaimonsa suostumuksella tämän alaikäisen lapsen. Lapsen äidin vastustettua isyyden selvittämistä lapsen biologista isää ei tiedetty eikä hänen suostumustaan lapseksiottamiseen siten voitu kysyä. Aviomiehen ja lapsen välille vahvistettiin lapsen ja vanhemman suhde ja lasta pidettiin pariskunnan yhteisenä lapsena. Kysymys lapseksiottamisesta annetun lain 9 §:n 2 momentin tarkoittamista erittäin painavista syistä. Kysymys myös perheen sisäisen adoption yleisistä edellytyksistä.

L lapseksiottamisesta 2 § 1 mom

L lapseksiottamisesta 9 § 2 mom

Korkeimman oikeuden vuoden 2011 päätös käsittelee tilannetta, jossa perheen sisäistä adoptiota hakenut henkilö kuoli muutama päivä ennen myönteisen päätöksen antamista, jonka takia viranomaistaho haki päätöksen purkamista.

KKO 2011:106

Ylimääräinen muutoksenhaku - Muutoksenhakuoikeus - Tuomion purkaminen riita-asiassa

Euroopan ihmisoikeussopimus - Perhe-elämän suoja

Käräjätuomarin puheenjohdolla käräjäoikeus oli vahvistanut lainvoiman saaneella päätöksellään A:n hakemuksesta ottolapsisuhteen A:n ja C:n välille siten,

että C on äitinsä B:n ja A:n yhteinen lapsi. Käräjätuomari vaati, että käräjäoikeuden päätös puretaan, koska A oli kuollut muutama päivä ennen päätöksen antamista ja hakemuksen olisi tullut sen vuoksi raueta.

Käräjätuomarin hakemus hylättiin, koska päätöksen purkaminen viranomaisen aloitteesta ja vastoin asianosaisten tahtoa merkitsisi puuttumista A:n ja C:n välille syntyneeseen perhe-elämän suojaan ilman hyväksyttävää syytä ja voisi merkitä myös perheen lasten joutumista perusteettomasti keskenään erilaiseen asemaan. Puuttuminen olisi ollut myös suhteetonta, koska puuttumisen puolesta puhuvia seikkoja ei ilmennyt.

OK 31 luku 7 §

IhmisoikeusSop 8 artikla

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on vuonna 2013 ratkaissut samaa sukupuolta olevan avoparin perheen sisäiseen adoptioon liittyvän tapauksen.

EIT 19.2.2013/057

Perhe-elämän suoja - Adoptio - Homoseksuaaliset parisuhteet

Kysymys siitä, syrjittiinkö lailla, jolla pyrittiin välttämään kahden isän/äidin tilanteita ja varmistamaan perinteisen perhemallin säilyminen, samaa sukupuolta olevia avokumppaneita, joista toinen halusi adoptoida toisen lapsen. EIT katsoi, että tapauksessa ei ollut rikottu EIS 14 artiklaa valittajia aviopareihin verrattuna, mutta sen sijaan oli rikottu verrattuna naimattomiin eri sukupuolta oleviin pareihin, ja että valtion oli maksettava valittajille yhteisesti korvausta aineettomasta vahingosta.

8 Haastattelut

Opinnäytetyön empiirinen tutkimusosa toteutettiin haastattelujen muodossa. Tarkoituksena oli saada tietoa adoptioprosessiin liittyvistä tekijöistä sekä viranomaisilta että yksityiseltä taholta. Sosiaalityöntekijä Päivi Partanen Pelastakaa Lapset ry:ltä ja toiminnanjohtaja Anja Ojuva Interpedia ry:ltä toivat haastatteluosioon palveluntarjoajien näkökulman, ja lappeenrantalainen kauppatieteiden maisteri Sari Valkeapää kertoi kansainvälisen adoptioprosessin läpikäymisestä adoptionhakijan silmin.

8.1 Palveluntarjoajan näkökulma: Pelastakaa Lapset ry ja Interpedia ry

Sosiaalityöntekijä Päivi Partanen on työskennellyt Pelastakaa Lapset ry:ssä vuodesta 2004 lähtien. Hän toimi aluksi kuusi vuotta kansainvälisen adoptio-
neuvonnan parissa, kunnes siirtyi kotimaisen adoption kehittämishanke Koh-

taamiseen yhdeksi projektivastaavista. Kohtaaminen on vuonna 2010 alkanut nelivuotinen hanke, jonka tarkoituksena on kehittää ja laajentaa kotimaista adoptiotyötä siten, että avoin adoptio olisi varteenotettava vaihtoehto pitkäaikaissijoitettujen lasten lastensuojelussa. Uuden adoptiolain myötä kotimaan adoptioita koskevat kysymykset ovat nykyisen toimenkuvan takia Partaselle tutumpia, joten hän kommentoi haastattelussa lähinnä kotimaan adoptiota koskevia asioita.

Anja Ojuva on työskennellyt adoptioasioiden parissa yhteensä 25 vuotta, joista viimeiset 8,5 vuotta Interpedialla aluksi adoptiopalvelun päällikkönä ja nykyisin toiminnanjohtajana vastaten koko järjestön kehitystyöstä. Koulutukseltaan hän on valtiotieteiden maisteri ja sosiaalityöntekijä. Ojuva kouluttautui muutama vuosi sitten myös psykoterapeutiksi. Ennen Interpediaa Ojuva työskenteli Pelastakaa Lapset ry:ssä kotimaisessa sekä kansainvälisessä adoptioneuvonnassa ja lasten sijoitusten parissa.

Palveluntarjoajien haastattelut on jaoteltu siten, että ensiksi molemmat haastateltavat kertovat yleistä tietoa adoptioprosessista ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Sen jälkeen Päivi Partanen Pelastakaa Lapset ry:stä ottaa kantaa kotimaiseen ja Anja Ojuva Interpedian osalta kansainväliseen adoptioprosessiin. Molempien haastateltavien mielteitä kuullaan vielä muiden adoptiotoimintaan liittyvien tahojen kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Viimeisessä luvussa pohditaan samaa sukupuolta olevien parien adoptio-oikeutta sekä tilastollisia eroja Suomessa ja Ruotsissa tapahtuvissa adoptioissa.

8.1.1 Yleistä tietoa adoptioprosessista

Sekä Partanen että Ojuva kertovat, että ehdottomasti yleisin syy adoptionhakijoiden adoptioneuvontaan hakeutumiselle on kyvyttömyys saada biologisia lapsia. Tämän primaarisen lapsettomuuden osuus hakijoissa on Ojuvan arvion mukaan jopa 80 %. Toiseksi yleisin syy on sekundaarinen lapsettomuus, jolloin adoptionhakijat toivovat lapsiluvun kasvua, mutta jostain syystä uutta biologista lasta ei kuulu. Muita mahdollisia syitä on Partasen mukaan esimerkiksi raskaus- tai synnytyspelko, riskiraskaus sekä haluttomuus saada biologisia lapsia.

Lapsia annetaan adoptioon lukuisista eri syistä, ja erot kansallisella ja kansainvälisellä tasolla ovat huomattavia. Partasen mukaan Suomessa raskaus voi olla yllätys, sitä ei ole huomattu ajoissa ja keskeyttäminen ei tule enää kyseeseen, vanhemmilla ei välttämättä ole mahdollisuuksia kypsyä vanhemmuuteen ajoissa, elämäntilanne voi olla hankala esimerkiksi koulunkäynnin takia, parisuhde voi olla huonolla mallilla, tai yksin lasta odottava äiti haluaa lapselle kaksi vanhempaa. Yleensä lapsensa adoptioon luovuttavat vanhemmat haluavat lapselle paremmat mahdollisuudet elämään. Kansainvälisessä adoptiossa kohdemaan tilanne vaikuttaa usein lapsensa adoptioon antavien vanhempien päätökseen: esimerkiksi Kiinassa lapsipolitiikka, Afrikassa köyhyys ja Venäjällä alkoholi ovat usein adoptioon syynä. Ojuva täydentää syitä vielä sairauksilla kuten HIV:llä sekä psyykkisillä ongelmilla.

Partasen mukaan sekä kotimaisissa että kansainvälisissä adoptioissa hakijoita on paljon enemmän kuin lapsia. Kansainvälisesti ajateltuna esimerkiksi yksinhuoltajien lapset eivät ole vapaina adoptioon, vaikka köyhyyden takia tarvitsisivatkin kodin. Adoptio voi tulla lapsen kohdalla kyseeseen, kun tämän tilanne on voitu kunnolla kartoittaa. Adoptiokotia tarvitsevien lasten määrään Suomessa ovat vaikuttaneet muun muassa hyvät yhteiskunnalliset tuet yksinhuoltajille sekä ehkäisytuotteiden hyvä saatavuus. Ojuva kertoo, että terveitä ja pieniä lapsia toivovia adoptionhakijoita on paljon, kun taas vaativille erityistarpeisille lapsille ei tahdota löytää adoptiokotia. Ongelmana on siis kysynnän ja tarjonnan kohtaamattomuus. Lisäksi adoptioperhettä tarvitsevalle lapselle saattaa yhtäkkiä löytyä sukulainen, jolloin tämä ei enää ole adoptioon vapaana.

Adoptioprosessin kesto vaihtelee tapauskohtaisesti. Adoptioneuvontaan menee Partasen mukaan kuitenkin usein noin vuosi. Kansainvälinen adoptiopalvelun osuus ja odotusaika vaihtelevat hakijoiden valmiuksien mukaan; erityistarpeinen lapsi voi saapua jopa muutamassa kuukaudessa, kun taas esimerkiksi Kiinassa ns. normaalijonossa keskimääräinen odotusaika tällä hetkellä on seitsemän vuotta. Partanen kertoo myös kotimaan adoptioiden odotusajan olevan kuuden vuoden tienoilla. Lasten keskimääräinen ikä kasvaa ja erityistarpeisia lapsia on yhä enemmän, toisaalta kiintiöt säätelevät papereiden kulkua. Kohdemaan lääketieteellinen taso taas vaikuttaa siihen, minkälaisia hakijoita pidetään hyväksyt-

tävinä: esimerkiksi diabetesta voidaan joissakin kohdemaissa pitää ehdottomana hylkäyksen syynä. Jokainen kohdemaasettaa siis omat ehtonsa adoptiolle, sillä kaikki lapset ovat jo kerran tulleet hylätyiksi. Ojuva arvioi adoptioprosessin keston olevan yhden ja kahdeksan vuoden välillä siitä hetkestä, kun viranomais-taho tulee prosessiin mukaan. Adoptionhakijat ovat kuitenkin voineet tehdä ajatustyötä adoption eteen jo muutaman vuoden ennen neuvontaan hakeutumista. Odotusajat ovat pidentyneet, ja esimerkiksi Thaimaasta ja Kolumbiasta adoptiolapsen saaminen kestää nykyään noin neljästä viiteen vuotta. Myös Ojuva mainitsee erityistarpeisten lasten odotusajan olevan lyhyin, kun taas pisimpään saa lasta odotella Kiinasta.

Adoptionhakija joutuu täyttämään lukuisia eri lomakkeita adoptioprosessin aikana. Partanen kertoo, että ainakin seuraavia asiakirjoja tarvitaan: perhelomake ja siihen liitettävät lääkärinlausunnot, palvelusuunnitelma ja kotiselvityksen luke-mistilaisuudesta tehtävä ilmoitus. Itse kotiselvityksen sisältö on määrätty adop-tiolaissa. Siinä selvitetään mahdollisimman tarkasti hakijoiden henkilötiedot, taloudellinen tilanne, koulutus, työura ja nykyinen työ, lapsuuden perhe ja yh-teydenpito siihen, harrastukset, nykyinen parisuhde ja koti, lapseen liittyvät toi-veet sekä ajatukset kasvatuksesta, vanhemmuudesta ja lapsen taustasta ja siitä puhumisesta lapsen kanssa. Kaikista tärkein osa kotiselvityksessä on sosiaali-työntekijän suositus. Kohdemaan asiakirjoihin liitetään myös valokuvia hakijois-ta ja heidän kodistaan. Mahdollisesti ystäväperheiltä pyydetään suosituskirjeitä, ja hakijat myös usein itse kirjoittavat kirjeen. Ojuva kertoo, että adoptioneuvon-nassa adoptionhakijoille annetaan kirjallisia kotitehtäviä. Lääkärinlausuntojen vaadittava sisältö riippuu Interpedialla myös siitä, mikä kohdema on kyseessä. Suositusten, palkkanauhujen ja omien kirjeiden lisäksi myös vihkitodistus ja ri-kosrekisteriotteet kuuluvat esitettävien asiakirjojen joukkoon. Osa kohdemaista edellyttää myös erillistä psykologin lausuntoa ja adoptiovalmennuskurssien käymistä odotusaikana.

Partanen kertoo, että lakiin perustuvia adoption edellytyksiä selvitettäessä haki-joiden ns. faktatiedoista käy hyvin nopeasti ilmi, onko adoptioprosessin jatkami-selle edellytyksiä esimerkiksi ikää koskevien rajoitteiden vuoksi. Valmentautu-minen adoptiovanhemmuuteen sekä pohdintaa vaativat tekijät, kuten parisuhde

ja hakijoiden taustat, vaativat enemmän aikaa, jonka vuoksi adoptioneuvonta kestää keskimäärin vuoden. Ojuva mainitsee vielä muun muassa erilaisten sairauksien vaikuttavan selvityksen kesto aikaan yksilöllisesti.

Adoptioprosessin voi Partasen mukaan keskeyttää täyttymättömien edellytysten lisäksi esimerkiksi hakijan raskaaksi tuleminen, jolloin taustalla on usein ollut selittämätön lapsettomuus. Myös merkittävät muutokset parisuhteessa, läheisen ihmisen kuolema tai sairastuminen sekä rikoksesta syytettynä oleminen keskeyttävät adoptioneuvonnan. Ojuva mainitsee keskeytymisen syiksi lisäksi haki-japerheen suppean tukiverkoston ja vähäiset kontaktit lapsiin.

Adoptioluvan peruuntuminen on Partasen mukaan harvinaista ja lähinnä äkillisten muutosten aikaan saamaa, sillä adoptioneuvonnassa hakijoiden elämäntilanne on jo käyty yksityiskohtaisesti läpi. Ojuva mainitsee tällaisiksi äkillisiksi syiksi terveydentilan muutokset ja avioeron.

Myös adoption vahvistamisen estyminen on Partasen mukaan harvinaista. Kohdemaassa maan oma päätösvalta voi kuitenkin vaikuttaa siten, että tuomari ei halua vahvistaa adoptiota. Venäjällä lapselle saattaa löytyä sukulainen vielä viime hetkellä. Suomessa vahvistamisen estymiset ovat erittäin harvinaisia, mutta lapsen etua haittaavat tekijät, kuten avioero tai kiintymyssuhteen syntymättömyys, voivat vaikuttaa asiaan. Thaimaa ja Filippiinit vahvistavat adoption jälkikäteen, mutta tällöinkin vain erittäin radikaalit asiat, kuten suuret ongelmat kiintymyssuhteessa, voisivat Ojuvan mukaan estää adoption vahvistamisen.

Adoptiolapsen sijoitus adoptioperheeseen ei aina valitettavasti onnistu toivotulla tavalla. Sijoitus voi Partasen mukaan epäonnistua, koska adoptiolapsi on tullut elämässään ainakin kerran hylätyksi eikä hän ole lastenkodissa saanut tarvitsemaansa hoivaa. Kun lapselta puuttuu tasapainoinen lapsuus, hän kokee isoja asioita elämässään adoption yhteydessä. Adoptiolapsi on siten aina erityistarpeinen, ja kun adoptiovanhemmalla on toisaalta oma taustansa vaikuttamassa, voi kiintymyssuhteen syntymisessä ilmetä ongelmia. Vaikka lasten adoptiotautaa ei tilastoida, on psykiatrisilla osastoilla Partasen mukaan paljon adoptiolapsia hoidettavana. Adoptioperheet tarvitsevatkin paljon tukea, ja yhteistyötä perheen kanssa jatketaan tarpeen mukaan. Tukeminen, ohjaaminen, seuranta ja

joskus jopa lastensuojeluilmoituksen tekeminen - mielellään yhdessä vanhempien kanssa - voivat kuulua tarvittaviin toimenpiteisiin. Tällöin lastensuojeluilmoitusta voi seurata normaali lastensuojeluprosessi. Adoptiolapselle voidaan myös etsiä uusi adoptiokoti. Myös Ojuva kertoo, että huostaanottotilanteissa toimitaan Suomen lastensuojelulain mukaan, ja mahdollinen uudelleenadoptointi tapahtuu siten kotimaisena adoptiona. Palvelunantajilla on tällöin vastuu raportoida asioiden kulusta ja lapsen tilanteesta tämän kohdemaalle yksityiskohteisesti. Onneksi edellä mainittuja tilanteita tapahtuu Ojuvan mukaan hyvin harvoin.

Jos aviopuolisoa ei ole, voi kansainvälistä adoptiota hakea myös yksin. Suomen näkökulmasta tarkasteltuna adoption edellytykset ovat tällöin samat kuin pariskunnilla, mutta adoptiolautakunta kiinnittää erityistä huomiota hakijan taloudelliseen tilanteeseen ja tukiverkoston toimivuuteen myös käytännössä. Myös vanhemmuuden vahvuutta ja tiiviin suhteen luomista lapseen käydään tarkasti läpi hakijan kanssa. Kohdemaat voivat kuitenkin omilla vaatimuksillaan estää tai rajoittaa yksinäisten hakijoiden adoption hakemista. Partanen mainitsee myös, että osa kohdemaista saattaa vaatia lapsen turvaksi nimettävän varahuoltajan. Tämä ei ole juridisesti sitovaa eikä sitä Suomessa edellytetä, mutta toki asia on eettisesti ja moraalisesti tärkeä. Yksinhakijoiden kohdalla Ojuva mainitsee myös kohdemaiden vähäisemmän tarjonnan, sillä useimmissa maissa lapsille toivotaan kahta vanhempaa. Yksinäisen adoptiovanhemman kohdalla adoptioevonnan rooli korostuu entisestään, joten terveys, työ, taloudellinen tilanne ja henkinen valmius tutkitaan erityisen tarkasti. Ojuva kertoo kuitenkin, että joissain tilanteissa yhden vanhemman adoptiot voivat olla juuri kyseisen lapsen edun mukaisia, jos lapsen on helpompi traumataustansa vuoksi muodostaa kiintymyssuhde vain yhden olemassa olevan vanhemman kanssa. Tukiverkoston merkitys yhden vanhemman adoptioissa on Ojuvan mukaan suuri, sillä adoptiovanhemmalla voi olla välillä hyvin haastavaa adoptiolapsen kanssa. Tukiverkosto voi myös vaativan adoptiolapsen takia kutistua. Tukena olevia läheisiä ei siis voi koskaan olla liikaa.

8.1.2 Kotimaiset adoptiot

Adoptiolain voimaantulon myötä lupamenettelyyn kohdistunut muutos on Päivi Partasen mukaan huomattava. Muita keskeisiä muutoksia ovat adoptiovanhempien laajemmat oikeudet lapsen sijoitusta koskevissa asioissa, ja tarjolla oleva tuki ja seuranta ovat myös kattavampia. Biologisia vanhempia koskevia muutoksia ovat muun muassa myös biologiselle isälle suotu harkinta-aika, korostunut isyyden selvittäminen sekä yhteydenpitomahdollisuus lapsen ja aikaisempien vanhempien välillä. Laki on tuonut muutoksia myös lapsen sijoittamiseen, adoptioprosessin keskeyttämiseen, valitusoikeuteen ja edunvalvontaan liittyviin asioihin. Myös tietojen saanti adoptioasiakirjoista on nykyään maksutonta. Muita yleisiä muutoksia on tapahtunut ikään liittyvissä rajoissa, lapsen näkökulman vahvemmassa painottamisessa, adoptioneuvonnan tehtävien määrittelyssä ja tietojen saamisoikeuden korostumisessa. Adoptioneuvonnan keskeyttämiseen ja muuttuneiden tietojen ilmoitusvelvollisuuteen on myös tullut muutoksia. Sosiaalityön puolella muutos korostaa neuvonnanantajan ammatillista kelpoisuutta ja adoptioasioihin perehtyneisyyttä.

Adoptiolaki siirtää vanhat adoptiot perintöoikeudeltaan samanarvoisiksi, mikä Partasen mielestä on hyvä asia. Poikkeuksena ovat edelleen adoptiot, jotka on vahvistettu ennen vuotta 1980, eikä adoptiota ole muutettu tai muuteta uudemman lain mukaiseksi. Näissä adoptioissa adoptiolapsen on edelleen mahdollista periä myös biologiset vanhempansa. Avoimen adoption mahdollisuus taas edistää lapsen edun toteutumista, sillä Partasen mukaan lapsella on tarve saada tietoa omasta alkuperästään ja vahvistaa siten omaa identiteettiään. Yhteydenpito aikaisempiin vanhempiin on luonnollinen yhteys lapsen omaan taustaan ja voi parhaassa tapauksessa helpottaa lapsen elämää adoptioperheessä. Biologisten vanhempien kannalta voi myös olla huojentavaa olla lapsen elämässä mukana ja saada hänestä tietoja. Adoptiolain myötä jokaiseen yksittäiseen adoptioprosessiin tulee myös nykyisin nimetä siitä vastaava sosiaalityöntekijä. Partanen kertoo, että tällainen toiminta on ollut Pelastakaa Lapset ry:llä käytössä aina, ja se helpottaa lapsen asioiden käsittelyä, sillä aina yksi työntekijä keskittyy lapsen asioiden kokonaisvaltaiseen hoitoon. Lisäksi lapsen asiakirjoihin tulee merkittyä tämän asioista parhaiten tietävän työntekijän nimi.

Pelastakaa Lapset ry ei ole vielä saanut kovin paljon palautetta uudesta adoptiolaista. Yleisesti kommentointia on kuitenkin aiheuttanut avoimeen adoptioon liittyvä yhteydenpito-oikeus. Vanhat käytännöt ovat muuttuneet ja sitä kautta myös adoptiokysymyksiin suhtautuminen muuttuu, joten avoimuus on saadun palautteen mukaan nähty positiivisena ja lapsen etua edistävänä tekijänä. Partasen mukaan Pelastakaa Lapset ry:llä toimittiin pitkälti uuden lain mukaisesti jo ennen lakimuutosta. Kuitenkin yhteydenpito-oikeuden juridinen vahvistaminen tuomioistuimessa on vahva toimenpide. Avoimen adoption lisäksi myös ikään kohdistuvat edellytykset ovat aiheuttaneet keskustelua. Partanen ei usko, että lakimuutos aiheuttaisi radikaaleja muutoksia adoptioiden määrissä tulevaisuudessa. Pieniä vaikutuksia voi ilmetä ikärajoihin liittyvissä täsmennyksissä, joihin laki toisaalta antaa poikkeusmahdollisuuksia.

Uusi adoptiolaki uudisti kotimaista adoptiolainsäädäntöä paljon, joten luonnollisesti tällä on ollut vaikutus myös Päivi Partasen työtehtäviin Pelastakaa Lapset ry:ssä. Kotimaisen adoption hakijoista tulee nykyisin tehdä kotiselvitys samoin periaattein kuin kansainvälisen adoption hakijoista, mutta kohdemaaksi merkitään Suomi. Koska uusi laki mahdollistaa yhteydenpidon lapsen ja aiempien vanhempien välillä, on avoin adoptio aiempaa enemmän esillä adoptioneuvonnassa. Adoption jälkeisessä neuvonnassa tavataan ja pohditaan esimerkiksi tukiverkostojen merkitystä, ja velvollisuuksien ja mahdollisuuksien kasvaessa adoptioperhettä pystytään tukemaan aiempaa enemmän. Partasen mielestä tärkein asia lakiuudistuksessa on kuitenkin ollut juuri pykälä 58 eli yhteydenpito-oikeuden vahvistaminen lapsen ja aiempien vanhempien välille. Toisaalta uudistus jätti toivomisen varaa adoptionhakijan enimmäisikää koskevaan pykälään, sillä 50 vuotta on Pelastakaa Lapset ry:n mielestä liian korkea. Rohkeampi kannanotto asiaan olisi Partasen mielestä ollut tarpeellista.

8.1.3 Kansainväliset adoptiot

Adoptiolain vaikutus kansainväliseen adoptioprosessiin näkyy Ojuvan mukaan lähinnä jälkipalveluissa, sillä niistä ei saa enää periä lainkaan maksua. Ilmaista työtä ei Ojuvan sanoin kuitenkaan ole olemassa, ja adoptoitujen sekä heidän perheidensä yhteydenotot lisääntyvät vuosi vuodelta. Myös 100 vuoden arkistointivelvollisuus vaatii lukuisia työtunteja. Tilastot itsenäisistä adoptioista eivät

taas välity Interpedialle, joten Ojuva ei pysty ottamaan kantaa uuden adoptiolain vaikutuksista niihin lainkaan. Koska adoptiolakiuudistus on niin tuore, on myös vaikea arvioida sen vaikutuksia toteutuneiden kansainvälisten adoptioiden määrään. Hakijoiden ikärajoja koskeviin edellytyksiin tehdyt muutokset voivat kuitenkin karsia vanhimpia hakijoita: yleensä varttuneemmat adoptiolapset ovat saaneet kodin iäkkäämpien adoptionhakijoiden luota, mutta muutoksen myötä tämä ei ole enää mahdollista. Ojuva katsoo myös, että vastaavan sosiaalityöntekijän nimeäminen jokaiseen adoptioprosessiin on erityisesti Interpedian etu. Adoption jälkeistä seurantaa on tärkeä jatkaa sen henkilön alaisuudessa, johon on muodostettu luottamussuhde jo adoptioprosessin alkuvaiheessa. Tällöin sama tuttu henkilö on tukena myös adoption jälkeisessä elämässä.

Interpedialle on tullut valituksia uudesta adoptiolaista hyvin vähän, mutta pääasiallinen valituksen kohde on ollut adoption jälkipalveluissa ilmenneet muutokset. Koska jälkipalveluiden merkitys on erittäin suuri adoptiolapsen kannalta, tulisi niiden jatkuminen pystyä takaamaan. Lakiuudistuksen myötä palveluista ei kuitenkaan saa periä korvausta, joten Ojuva on huolestunut riittävän rahoituksen järjestymisestä.

Ojuvan mukaan lakiuudistus on vaikuttanut hänen työhönsä ennen kaikkea jälkipalveluiden muodossa: huoli siitä, voidaanko maksuttomaksi muuttuneita jälkipalveluita enää tulevaisuudessa tarjota kaikille sitä tarvitseville, on suuri. Tärkein muutos uudessa laissa on Ojuvan mukaan tapahtunut itsenäisten adoptioiden lupamenettelyn piiriin tulemisessa. Virallisten adoptiojärjestöjen kautta tapahtuva adoptioprosessi on aina lapsen edun mukaista, ja näin voidaan myös varmistua jälkipalveluiden mukanaolosta; itsenäisissä adoptioissa kaikki vastuu on aina vanhemman harteilla. Ojuva jäi kaipaamaan adoptiolakiin parempaa mahdollisuutta toteuttaa jälkipalveluita. Lisäksi iäkkäimpien hakijoiden adoptiomahdollisuuksien heikkeneminen ja pakollisten valmennuskurssien puuttuminen kaipaivat huomiota. Valmennuskurssien tehtävänä olisi turvata adoptio- neuvonnan tasoa ja yhä useammat kohdemaat myös edellyttävät niiden läpikäymistä.

8.1.4 Yhteistyö

Pelastakaa Lapset ry:n kansainvälisellä adoptiopalvelulla on tällä hetkellä neljä kohdemaakumppania: Venäjä, Thaimaa, Kiina ja Filippiinit. Pohjoismaiden ja Euroopan sisällä yhteistyötä tehdään EurAdoptin ja Nordic Adoption Councilin (jäljempänä NAC) kanssa. EurAdopt on vuonna 1993 perustettu 12 läntisen Euroopan maan muodostama järjestö, johon kuuluu adoptiojärjestöjä Belgiasta, Tanskasta, Suomesta, Ranskasta, Saksasta, Islannista, Italiasta, Luxemburgista, Alankomaista, Norjasta, Espanjasta ja Ruotsista (EurAdopt 2014). NAC on Pohjoismaiden adoptiojärjestöt yhteen kokoava organisaatio, joka on perustettu vuonna 1995 (NAC 2014). Partasen mukaan myös säännölliset tapaamiset muiden palveluntajien kanssa ovat yleisiä, sillä tiivis yhteistyö pienessä maassa hyödyttää kaikkia osapuolia. Yhteistyön etuna on kohdemaihin liittyvien tietojen pysyminen ajan tasalla jokaisessa järjestössä. Adoptionhakijoille pystytään myös välittämään ajantasaista tietoa muista palveluntarjoajista, sillä adoptiopalveluntajaksi voi valita minkä tahansa kolmesta suomalaisesta palveluntajasta (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, Interpedia ry ja Pelastakaa Lapset ry) huolimatta siitä, missä adoptioneuvonta on järjestetty. Muunlaista yhteistyötä Suomessa ovat erilaiset tapaamiset ja tapahtumat: isovanhempien ja läheisten iltapäivä, koulutuspäivät, adoptioverkosto adoptioitoimijoille, adoptioperheille ja adoptoiduille. Myös palveluntarjoajien kesken järjestetään tapaamisia, joissa päätetään esimerkiksi erilaisten lomakkeiden sisällöistä tai järjestettävistä koulutuksista.

Interpedialla on seitsemän kohdemaakumppania: Kolumbia, Etiopia, Kenia, Etelä-Afrikka, Thaimaa, Intia ja Kiina. Myös Ojuva kertoo, että Suomi tekee paljon yhteistyötä muun muassa Nordic Adoption Councilin kanssa. NAC:n järjestöjen kesken pidetään tapaamisia ja yhteisvierailuja, ja yhteydenpito onkin hyvin tiivistä. Kohdemaista on muodostettu vielä omia ryhmiä, joihin asianosaisen maan kanssa yhteistyötä tekevät adoptiojärjestöt kuuluvat. Muiden suomalaisten palveluntarjoajien kanssa järjestetään kokouksia, tapaamisia ja yhteisiä kohdemaavierailuja. Myös Suomeen kohdistuvat vierailut kohdemaista otetaan yhdessä vastaan. Suomi on Ojuvan mukaan esimerkillinen yhteistyökumppani,

sillä asioiden hoitaminen toimii. Esimerkiksi Kiina arvostaa kovasti kumppanuutta Suomen kanssa.

8.1.5 Pohdinta

Partanen uskoo samaa sukupuolta olevien parien saavan avioliitto-oikeuden. Tämän kautta syntyy myös adoptio-oikeus. Myös tiedossa olevien kansainvälisten tutkimusten mukaan ”sateenkaariperheissä” elävien lasten on todettu voivan hyvin: perhetilanne ei ole vaikeuttanut lapsen kasvua. Toisaalta adoptiolapset ovat jo tullessaan erityisiä ja poikkeavat myös usein ulkonäöllisesti adoptiovanhemmistaan, joten erilaisuus perhesiteissä tuo vielä yhden erilaisuuden lisää. Samaa sukupuolta olevien vanhempien adoptiolapsen hyvinvointi voikin pitkälti olla kiinni yhteiskuntamme erilaisuuden sietokyvystä. Samaa sukupuolta olevien haasteena adoptiossa on myös se, että kohdemaata ei välttämättä hyväksy samaa sukupuolta olevia pareja adoptionhakijoiksi.

Ojuva pitää samaa sukupuolta olevien parien adoptio-oikeuskysymystä vielä kovin uutena asiana nykyisissä kansainvälisen adoption kohdemaissa. Esimerkiksi Pohjoismaiden ja Afrikan ajattelumaailmoissa on valtavat erot, joten yhteistyö kohdemaissa voisi olla samaa sukupuolta olevien adoptionhakijoiden prosessin eteenpäin viemisessä hyvin haastavaa. Käytännön kokemusta samaa sukupuolta olevien parien kansainvälisestä adoptiosta on kaikilla pohjoismaisilla palvelunantajilla tällä hetkellä kovin vähän.

Vuonna 2012 Suomeen adoptoitiin Tilastokeskuksen mukaan 208 ulkomailta syntynyttä lasta kahdeksasta eri kohdemaasta. Ruotsissa vastaavat luvut olivat MIA:n mukaan 466 lasta 28 kohdemaasta. Partanen arvioi erojen johtuvan pitkälti siitä, että kansainvälisiä adoptioita jo pitkään tehnyt Ruotsi on tullut hyvin tutuksi työnsä kanssa ja näin kohdemaakontakteja on ehtinyt kertyä Suomea enemmän. Ruotsissa on myös suurempi väestöpohja, ja maahanmuutto on ollut yleistä jo pitkän aikaa. Ruotsalainen yhteiskunta vaikuttaa Partanen mukaan yleisesti valmiimmalta, ja kansainvälisiin adoptioihin liittyvät kustannusasiat saattavat myös olla Suomea paremmin hallussa. Pitkän toimintansa aikana Ruotsilla on ollut myös aikaa hakea uusia kohdemaita, ja se nähdään varteenotettavana yhteistyökumppanina ulkomailta. Ruotsilla on näyttöä siitä, että se

osaa hoitaa adoptioihin liittyvät asiat hyvin, ja adoptiolapset myös menestyvät ruotsalaisessa yhteiskunnassa. Myös taloudellinen toimeentulo saattaa Partasen mielestä vakuuttaa kohdemaat Ruotsin soveltuvuudesta yhteistyökumppaniksi.

Myös Ojuva kertoo, että adoptiotoiminnalla on Ruotsissa pitkät perinteet ja suuremmat resurssit. Siten kohdemaihin on mahdollista viedä adoptiokoulutusta ja saada näin uusia yhteistyökumppaneita. MIA:lla on adoptiotoiminnassa iso rooli ja mahdollisuudet toimia suurella kapasiteetilla. Koska kansainvälinen adoptiotoiminta on aloitettu Ruotsissa paljon Suomea aikaisemmin, on Ruotsilla myös pitkiä yhteistyösuhteita takanaan. Ruotsissa on paljon maahanmuuttajia, ja eräät kohdemaat, kuten Puola antavat lapsia helpommin adoptioon entisille kansalaisilleen. Toisaalta Ojuva muistuttaa, että Suomessa on tapahtunut ennen paljon kotimaisia adoptioita, joita voisi olla aiheellista verrata Ruotsin kansainvälisiin adoptiolukuihin. Ojuva on työskennellyt aikoinaan Ruotsissa lastensuojelutyön parissa kolme vuotta, ja hän mainitseekin kotimaisen adoption käsitteen olevan maassa varsin tuntematon: lapset sijoitetaan sijaisperheisiin sen sijaan, että otettaisiin kotimaisen adoption mahdollisuus käyttöön, kuten usein Suomessa tehdään.

8.2 Adoptionhakijan kokemuksia adoptioprosessista: Sari Valkeapää

Kauppätieteiden maisteri Sari Valkeapää työskentelee Lappeenrannan teknillisellä yliopistolla asiakkuuspäällikkönä. Perheeseen kuuluu Valkeapään ja tämän miehen lisäksi Thaimaasta adoptoitu 7-vuotias poika. Valkeapää kuuluu Adoptioperheet ry:n hallitukseen.

8.2.1 Taustaa

Valkeapään perheen adoptioprosessi alkoi virallisesti helmikuussa 2005 ja kesti Interpedian välityksellä noin 2,5 vuotta. Koska myös Valkeapään veljenpoika on adoptoitu Thaimaasta, tuntui saman kohdemaan valinta perheestä luonnolliselta ratkaisulta. Lisäksi Thaimaa vaikutti kiinnostavalta maalta, ja sen kontaktit perheelle sopivilta; osa muista kohdemaista rajautui käytännössä heti vaihtoehtojen ulkopuolelle kohdemaiden esittämien omien rajoitusten takia. Sari Valkeapään mielestä myös oman näkemyksen kohdemaan kulttuurista pitäisi vaikuttaa

valintapäätökseen, sillä itselleen täysin vieraalta tuntuvasta kulttuurista ei kannata hakea adoptiolasta.

Sari Valkeapää oli myös järjestämässä Thaimaasta Suomeen adoptoitujen lasten ja heidän perheidensä vuosittaista vertaistapaamista, joka oli kesällä 2013 Lappeenrannassa. Adoptioperheet ry tukee näitä vuosittaisia adoptioperheiden maatapaamisia.

8.2.2 Adoptioprosessin kulku

Adoptioprosessi alkoi Valkeapään perheen kohdalla noin vuoden kestäneestä adoptioneuvonnasta, josta vastasi Lappeenrannan kaupungin sosiaalitoimisto. Adoptioneuvontaan voi joissakin kunnissa joutua jonottamaan useita kuukausia ja neuvonnan tasossakin voi olla suuria paikkakuntakohtaisia eroja. Valkeapäillä adoptioneuvontaan sisältyi useita sekä pariskunnan yhteisiä että yksilöllisiä haastatteluja, joissa selvitettiin hakijoiden lapsuutta ja parisuhdetilannetta, valmiutta kansainväliseen adoptioon sekä muita edellytyksiä adoptiovanhemmiksi - muun muassa perheen taloudellista tilannetta, tukiverkostoja ja lastenkasvatukseen liittyviä arvoja. Lapsuuden tarkastelulla on tarkoitus selvittää minkälaisen kasvatuksen hakijat ovat itse saaneet ja siirtyvätkö kyseiset kasvatusmenetelmät eteenpäin adoptiolapselle. Adoptioneuvontaan kuuluu myös kotikäynti, jossa selvitetään hakijoiden kodin ja kotiympäristön turvallisuutta sekä lapsen kasvua tukevia puitteita. Kotiselvitys sisältää muun muassa tietoja tulevan koulun sijainnista, lapsen omasta huoneesta ja asuinympäristön soveltuvuudesta lapselle. Valokuvia kodista välitetään eteenpäin adoption kohdemaan kontaktille. Ennen kotiselvitysvaiheeseen kuului pakollisena myös adoptiovalmennusosio, jonka olisi Sarin mielestä hyvä sisältyä adoptioprosessiin nykyäänkin. Lopuksi perhe haki adoptiolupaa, jonka käsittelyssä meni muutama kuukausi. Tämän jälkeen Valkeapään perhe pääsi Interpedian adoptiojonoon kohdemaana Thaimaa. Adoptioluvalle ei tarvinnut hakea lisääaikaa adoptioprosessin aikana. Valkeapää oli adoptioprosessin alkaessa 36-vuotias.

Prosessi vastasi pääosin Valkeapään ennakko-odotuksia, mutta sen aikana ilmeni myös yllättäviä asioita. Thaimaassa ei adoptiota esimerkiksi vahvisteta heti, vaan adoptiolapsen ensimmäinen vuosi menee niin sanotusti koeajalla:

adoptiovanhemmat allekirjoittavat kohdemaasta lähtiessään erillisen sitoumuksen, jossa lupautuvat raporttoimaan adoption jälkeisestä ajasta kohdemaalle. Hakijat hyväksyvät allekirjoittaessaan myös sen mahdollisuuden, että tilanteen vaatiessa lapsi voidaan palauttaa lähtömaahan.

Suomessa adoptiolapselle joudutaan hakemaan ensimmäistä vuotta varten oleskelulupa, sillä väestörekisterin mukaan adoptiovanhemmat ovat tänä aikana lapsen yhteyshenkilöitä eivätkä huoltajia. Myös luterilaisen kirkon suhtautuminen adoptiolapsiin oli tuolloin Suomessa erikoinen: lasta ei voitu suoralta kädestä kastaa ja antaa uutta nimeä, koska adoptiovanhemmat eivät ole juridisesti vielä lapsen vanhempia ja huoltajia. Valkeapään pojan tapauksessa kastaminen ja nimen antaminen onnistui siten, että syntymänimeä ei muutettu, mutta sen rinnalle annettiin kaksi lisänimeä. Vuoden kuluttua adoptio piti käydä vahvistamassa Thaimaan suurlähetystössä, jonka jälkeen Valkeapään pojalla on kaksoiskansalaisuus. Kaksoiskansalaisuus ei tule kuitenkaan kyseeseen kaikissa kohdemaissa.

Adoption jälkeen kohdemaalle tuli raportoida lapsen sopeutumisesta kahden kuukauden välein puolen vuoden ajan, ja myös oma vapaaehtoinen raportointi on suotavaa. Thaimaahan lähtevissä raporteissa valokuvat ovat erityisen tärkeitä lähteitä lapsen hyvinvoinnin ja sopeutumisen osoittamisessa, mutta toisaalta esimerkiksi lapsen kastamiseen liittyviä kuvia ei ole tarkoituksenmukaista lähettää eri uskontokuntaa edustavaan kohdemaahan.

Valkeapään mukaan Thaimaasta adoptoitavien lasten kiintiö oli Interpedialla noin 11 lasta vuodessa, ja Pelastakaa Lapset ry:llä se on suunnilleen samaa luokkaa. Kiintiöt vahvistetaan kuitenkin joka vuosi erikseen, ja ne ovat tällä hetkellä pienemmät (esimerkiksi Interpedialla 7 lasta vuonna 2014). Valkeapää ja hänen miehensä pääsivät adoptioluvan saatuaan Interpedian jonoon 3. sijalle. Koska ensikertalaiset adoptionhakijat ovat Thaimaassa etusijalla, sai pariskunta lapsen kotiin kuitenkin jonosta ensimmäisenä. Valkeapää uskoo osin tämän vuoksi adoptioprosessin keston olleen heidän tapauksessaan inhimillinen.

Adoptioprosessissa Valkeapää toivoisi informoinnin toimivan paremmin, sillä odotusajasta noin 11 kuukautta oli täysin hiljaista aikaa eikä kohdemaasta kuu-

lunut väliaikatietoja lainkaan. Valkeapää uskoo tämän johtuvan mm. siitä, että palveluntarjoajat ovat Suomessa liian varovaisia, eivätkä uskalla kysellä lisätietoja kohdemaasta tai vierailla riittävän usein siellä. Odotuksen aikaista neuvontaa ja tiedottamista tulisi siis Valkeapään mielestä parantaa reilusti, mikä tukisi odottajien pitkää ja raskasta odotusaikaa. Kun adoptiolasta lähdettiin hakemaan kohdemaasta, myös prosessin inhimillisyys tuntui palautuvan. Perheen jaksamisesta huolehdittiin ja käytännön asioiden sujumiselle annettiin taas painoarvoa. Hakijoiden tulee olla varautuneita lähtöön hyvinkin nopeasti - jopa 2 viikon kuluessa. Valkeapää pääsivät hakumatkalle noin kuukausi lapsitiedon jälkeen, mikä oli kontaktilla aika, johon oli etukäteen osattu varautua. Työnantajaansa hän oli informoinut tilanteesta jo puoli vuotta etukäteen.

8.2.3 Adoption jälkeinen toiminta

Adoption jälkeistä neuvontaa eli jälkipalvelua Valkeapään perhe sai noin vuoden ajan, jona aikana sosiaalityöntekijä vieraili perheessä kolme kertaa ja raportoi käynneistä Interpedialle. Palveluntarjoajien osallistuminen adoption jälkeiseen toimintaan oli Valkeapään mielestä kuitenkin olematonta. Valkeapään luottamus Interpedian tavasta hoitaa asioita oli kärsinyt odotteluaikana, ja hän olikin suoraan yhteydessä poikansa lastenkotiin, kun perhe vieraili lastenkodilla kesällä 2013 ensimmäistä kertaa hakumatkan jälkeen. Adoptiolapsille järjestetään usein jossain vaiheessa ”juurimatka” synnyinmaahansa, jolloin adoptioperheet vierailevat esimerkiksi lastenkodissa, jossa lapsi ennen adoptiota asui. Matka antaa lapselle mahdollisuuden tutustua omaan alkuperäänsä tämän kehitykselle sopivalla tavalla. Myös adoptioon liittyviä papereita voidaan katsoa yhdessä lapsen kanssa, tai tämä voi kysyä niistä itse täysi-ikäisenä tutustuakseen paremmin omiin juuriinsa. Valkeapään mukaan on tärkeää olla kiinnostunut lapsen syntymämaasta ja sen kulttuurista, ja siten arvostaa lapsen taustaa.

Adoptiovanhempien mahdollisuudet saada taloudellista tukea eivät ole samantyyppiset biologisiin vanhempiin nähden. Äitiyspakkaus tai kertakorvaus, vanhempainpäiväraha, isyysloma ja lapsilisä ovat kutakuinkin samat adoptio- ja biologisilla vanhemmilla. Vanhempainrahaa voidaan maksaa alle 7-vuotiaasta lapsesta noin 8-9 kuukautta. Sen sijaan adoptioäidillä ei ole lainkaan oikeutta äitiyspäivärahaan, ja tämä tasavertaisuuden puute on Valkeapään mielestä epärei-

lua. Adoptiovanhemmat ovat lisäksi oikeutettuja kertakorvaukselliseen adoptiotukeen, joka vaihtelee kohdemaan mukaan. Se riittää kattamaan kuitenkin vain osan adoptioprosessiin liittyvistä kuluista. Kotihoidon tukea voi nykyään saada myös yli 3-vuotiaasta lapsesta, kunnes vanhempainrahakorvauksen alkamisesta on kulunut 2 vuotta tai lapsi menee kouluun. Kuitenkin yhä useampi adoptiolapsi on Suomeen saapuessaan jo esikoulu- tai kouluikäinen. Usein adoptiovanhemmilla ei kuitenkaan ole mahdollista olla kotona lapsen kanssa useampaa vuotta, vaikka adoptiolapsen ja -vanhemman kiintymyssuhteelle pitkä kotihoito olisikin hyväksi. Sari oli poikansa kanssa kotona noin vuoden ennen kuin palasi töihin.

Valkeapää kertoo, että keskustelua herättää tällä hetkellä käsittelyssä oleva tasa-arvoinen avioliittolaki, jossa osittain vastakkain asettuu samaa sukupuolta olevien oikeus tasa-arvoiseen avioliittoon eri sukupuolta olevien avioparien kanssa sekä kansainvälisten adoptioiden erityispiirteet ja kohdemaiden kriteerit adoptiovanhemmille. Tällä hetkellä yhteisadoptio-oikeus rajaa edelleen samaa sukupuolta olevat parit ulkopuolelle. Toisaalta jotkut nyt jo aikuisista adoptiolapsista on kommentoinut Sarille, että adoptoituna lapsena oleminen asettaa sinälleen lapsen asemaan, jossa lapsi voi muun muassa erilaisen ihonvärin vuoksi kokea olevansa erilainen valtaväestöön nähden. Jos adoptiovanhemmat olisivat samaa sukupuolta tai esimerkiksi fyysisesti vammaisia, korostuisi adoptiolapsen erilaisuus entisestään. Lisäksi vanhoillisemmat kohdemaat eivät joka tapauksessa hyväksy homopareja adoptiovanhemmiksi. Uudessa adoptiolaissa Valkeapäättä mietityttää lisäksi avoimen adoption mahdollisuus kotimaisissa adoptioissa: useissa tapauksissa se on varmasti hyvä asia, mutta miten sen toimiminen voitaisiin varmistaa, sulkea häirintä ulkopuolelle ja varmistaa lapsen oikeus tasapainoiseen ja luotettaviin läheisihmissuhteisiin? Lisäksi puhutaan paljon lapsen edun toteutumisesta, mutta adoptiovanhempien tai biologisten vanhempien eduista ei juuri koskaan puhuta. Näitä etuja tulisi Valkeapään mukaan olla ainakin odotuksen aikainen informointivelvollisuus adoptiovanhemmille sekä entistä realistisempien adoptiomahdollisuuksien tuominen esiin varhaisessa vaiheessa prosessia, ei vasta silloin kun adoptiojonossa on oltu useita vuosia. Myös adoptionhakijoiden odotusaika tuntuu Valkeapäästä epäinhimilliseltä, sillä se on tällä hetkellä usein jopa viisi vuotta.

Poliitikkopariskunta Satu Taiveahon ja Antti Kaikkosen adoptiolupa peruuntui lahjuskohun ja siitä Kaikkoselle seuranneen ehdollisen vankeustuomion takia. Valkeapää toivoisikin adoptioprosesseihin enemmän inhimillisyyttä ja joustovaraa. Lapsen edun mukainen toiminta on ja sen tulee aina olla pääosassa: eri adoptiotahojen on voitava varmistua siitä, että lapsi saa oikeasti hyvän kodin ja ”tervejärkiset” adoptiovanhemmat. Toisaalta ihmiset ovat hyvin erilaisia, joten esimerkiksi tarkkoja ikärajoja voi olla vaikea asettaa. Adoptioprosessiin liittyvä byrokratia ja kotiselvityksen tekeminen ovat Valkeapään mielestä kuitenkin hyviä asioita, joilla pyritään varmistamaan turvalliset kasvuolosuhteet ja perheyhteys, sillä adoptioon tulevat lapset ovat jo kokeneet useita eroja ja jääneet usein vaille läheisyyttä, riittävää ravitsemusta ja yksilöllistä hoitoa sekä saaneet ehkä huonoa kohtelua lastenkodissa tai syntymäkodissaan.

Valkeapää kertoo vielä lopuksi hänen käsityksensä siitä, miksi Suomen ja Ruotsin adoptioutilastoissa on niin suuria eroavaisuuksia kohdemaiden sekä toteutuneiden adoptioiden määrissä. Suomen vähäisiä kohdemaalukuja voisi Sarin mukaan selittää ainakin se, että Suomessa kansainvälinen adoptio on vielä varsin nuorta toimintaa. Kun eettisesti kestävä kansainvälisen adoptiotoiminnan näkökulmasta lapsikaupan torjumista pidetään ehdottoman tärkeänä, täytyy sen vuoksi kohdemaan valintaan kiinnittää erityistä huomiota. Työ on kallista ja pitkäkestoista, ja toisaalta Suomella rajalliset resurssit. Ruotsi on taas tehnyt työtä todella paljon pitempään, joten kontakteja on siellä luonnollisesti enemmän. Myös maiden maahanmuuttopolitiikat voivat Valkeapään mukaan vaikuttaa eroihin. Ruotsin pitkä kokemus adoptioasioissa on sekin voinut osaltaan tehdä ruotsalaisesta adoptioprosessista aktiivisempaa.

Äitinä adoptio-sanana väärinkäyttö, esimerkiksi ”koiranpennun adoptio”, ärsyttää: adoptio on vahvasti tunnepohjainen ja samalla juridinen toimenpide, jota ei pitäisi käyttää muissa yhteyksissä (Sari Valkeapää).

9 Yhteenveto ja pohdinta

Opinnäytetyön tarkoituksena oli perehtyä adoptiolainsäädäntöihin sekä Suomessa että Ruotsissa ja verrata niitä toisiinsa. Kiinnostuin aiheesta, koska halusin tuoda ”kuivan” lakitekstin rinnalle inhimillisen ja tunteisiin vetoavan näkökul-

man. Vaikka adoptioprosessin aikana hakijoista kaivetaan kaikki mahdollinen tieto esiin, se on silti hienotunteisuutta vaativa asia. Biologisen vanhemman päätös antaa lapsi adoptioon vaatii suunnatonta rohkeutta ja epäitsekkyyttä, mutta usein päällimmäisenä tunteena on arkuus ja häpeä. Viranomaiset toimivat linkkinä tässä välillä ja yrittävät arvioida, mikä olisi lapselle se kaikkein paras ratkaisu. Lapsen etua vaan on vaikea määritellä, sillä miten kukaan voisi tietää paremmin kuin lapsi itse? Heikki Parviainen (2012, 52) toteaa viranomaisten vallan vahvistamisen olevan tänä päivänä tyypillistä toimintaa adoptiota koskevissa asioissa, ja viranomaiset myös lopulta määrittelevät, mitä lapsen etu todellisuudessa on.

Suomen ja Ruotsin adoptiolainsäädännöt eivät peruseriaatteiltaan poikenneet toisistaan. Toiminta on tarkkaan säänneltyä, muodollista ja lapsinäkökulman huomioiminen korostui koko adoptioprosessin ajan. Tämä pätee erityisesti kansainvälisiin adoptioihin kummassakin maassa. Molemmissa maissa itsenäisten adoptioiden sääntely oli tärkeää. Anja Ojuva ja Sari Valkeapää nostivat haastattelussa esille tarpeen pakollisten adoptiokurssien järjestämisestä Suomessa. Tämä on hyvä idea, sillä adoptiovanhemmat tarvitsevat kaiken mahdollisen avun valmistautuakseen adoption jälkeiseen elämään. Adoptiolapsi on erityinen, ja kuten Päivi Partanen mainitsi, adoptiolapsia on nykyisin valitettavan paljon hoidettavana psykiatrisella osastolla. Pakollinen adoptiokurssi ennen adoptiota voisi valmennustehtävänsä lisäksi madaltaa adoptioperheen kynnystä hakea apua silloin, kun omat keinot eivät auta. Pelastakaa Lapset ry:n järjestölehden artikkelissa (Poikonen 2012, 26) todetaan, että kansainvälisesti adoptoidut lapset eivät menesty koulussa yhtä hyvin kuin luokkatoverit. Erot näkyvät oppimisen, sosiaalisten suhteiden ja käyttämisen ongelmina. Suomessa tehdyn tutkimuksen mukaan adoptiolasten vaikeudet koulussa ovat kolminkertaisia yhdessä aineessa ja kuusinkertaisia useammassa kouluaineessa. Ennaltaehkäisevä työ ongelmien minimoimiseksi nousikin tässä mielestäni avainasemaan.

Ruotsin pitkä historia adoptioasioiden hoidossa oli yllätys, ja tilastolliset erot adoptioiden lukumäärässä olivat Suomen ja Ruotsin välillä huomattavia. Lisäksi kohdemaiden lukumäärä Ruotsissa oli vakuuttava. Bouveng totesi kotimaisiin adoptioihin liittyvässä ehdotuksessaan ruotsalaisten adoptiolasten selviävän

adoptioprosessista pääasiassa hyvin. Adoptioiden ja maahanmuuton myötä erinäköisten ihmisten kirjo on Ruotsissa kasvanut, mikä voisi myös osaltaan selittää adoptoitujen lasten integroitumista ruotsalaiseen yhteiskuntaan. Suomessa ulkomaalaisia on vielä suhteellisen vähän, joten ennakkoluuloisuutta on myös enemmän. Tämä voisi olla yksi syy lisää adoptiolasten psyykkiseen oireiluun hylätyksi tulemisen kokemuksen ja kieliongelmiensä lisäksi.

Suurin ero maiden välisissä adoptiolainsäädännöissä ilmeni kotimaisten adoptioiden kohdalla. Kun Suomessa prosessia voisi kuvailla hyvin yhteneväiseksi kansainvälisen adoptioprosessin kanssa, ei Ruotsissa kotimaisen vierasadoptioon käsitettä tunneta varsinaisesti ollenkaan. Sen sijaan puhutaan lasten sijoitustoiminnasta. Kotimaisten adoptioiden tila on nostettu Ruotsissa esille adoptiolainsäädäntöä koskevassa mietinnössä, jonka mukaan prosessin helpottaminen lapsen edun varmistamiseksi olisi tarpeellista. Adoptio antaisi aiemmin sijoitettuna olleelle lapselle tärkeän tunteen pysyvyydestä ja turvallisuudesta. Suomessa avoimen adoption yleistyminen kuvaa hyvin adoptioon liittyvien asenteiden muuttumista: adoptiota ei enää nähdä kaikkia siteitä katkaisevana ja biologiset vanhemmat poissulkevana oikeustoimena, vaan yhteydenpidon sallivana järjestelynä kaikkia osapuolia tyydyttävällä tavalla.

Tutkimuksessa isoimmaksi ajankohtaiseksi eroksi paljastui mielestäni kuitenkin samaa sukupuolta olevien parien yhteisadoptio, joka on tällä hetkellä mahdollista vain Ruotsissa. Suomessa on parhaillaan käynnissä Tahdon 2013 -kampanja, joka on kansalaisaloitteesta liikkeelle lähtenyt vaatimus samaa sukupuolta olevien parien oikeudesta avioliittoon ja sitä kautta myös yhteisadoptioon. Aloite on herättänyt paljon huomiota. Kampanjan teettämässä tutkimuksessa 65 % vastaajista kannattaa tasa-arvoista avioliittolakia ja 57 % samaa sukupuolta olevien parien oikeutta adoptioon. Aloite on tällä hetkellä lakivaliokunnan kuultavana. (Tahdon 2013.) Mielestäni on vain ajan kysymys, milloin aloite menee läpi, sillä asiasta noussut ”myrsky” ei tule laantumaan ennen kuin lakimuutos tehdään. Poliittinen valtataistelu asian ympärillä on suorastaan huviaavaa, sillä ihmiset pitävät omista periaatteistaan tiukasta kiinni, vaikka aika näyttää jo ajaneen niiden ohi.

Kansainvälisen adoption odotusajat ovat pidentyneet, adoptiolapset ovat keskimääräisesti iältään aiempaa vanhempia ja lapsilla on yhä useammin erityistarpeita. Ojuva kertoi haastattelussa, että kysyntä ja tarjonta eivät oikein kohtaa, sillä moni adoptionhakija toivoo tervettä lasta. Subsidiariteettiperiaatteen mukaan lapsi tulee ensisijaisesti antaa adoptioon kotimaassaan, joten tästä voisi päätellä erityistarpeisen lapsen päätyvän adoptioon annettavaksi tervettä lasta vähäisimmin perustein. Tulevatko adoptionhakijat tulevaisuudessa vastaamaan erityislasterien lisääntyvään tarjontaan, on mielenkiintoinen kysymys.

Sari Valkeapää mainitsi haastattelussa adoptiovanhempien ja biologisten vanhempien taloudellisen tuen eriarvoisuudesta muun muassa äitiyspäivärahaa koskien. Tällainen eriarvoisuus on mielestäni sellainen asia, johon tulisi tulevaisuudessa puuttua. On tärkeää, että adoptioerheet voivat tuntea olevansa yhtä samanarvoisia suomalaisessa yhteiskunnassa kuin biologisten vanhempien perheet. Asia voi kuulostaa vähäpätöiseltä, mutta sillä on mielestäni suuri vaikutus ihmisten mielikuviin ja asenteiden syntyyn.

Jatkotutkimusaiheeksi soveltuisi mainiosti kansallisiin adoptioihin ja lasten sijoitustoimintaan liittyvä lainsäädäntö Ruotsissa, sillä siihen on melko todennäköisesti odotettavissa muutoksia tulevaisuudessa. Myös samaa sukupuolta olevien pariien yhteisadoptioiden toteutumisluvuista suhteessa heteropareihin olisi mielenkiintoista saada tietoa, sillä kaikki kohdemaat eivät hyväksy homo- tai lesbopareja hakijoiksi. Pitkällä tähtäimellä adoptiolain yhteiskunnallisista vaikutuksista olisi myös hyvä saada tietoja.

Lähteet

Adoptionscentrum 2014. Adoptions in Sweden.

<http://www.adoptionscentrum.se/en/Adoptions/Adoptions-in-Sweden/>. Luettu 19.3.2014.

Cantwell, N., Kumpumäki, T., Pasanen, K., Peltonen, R., Pösö, T., Tervonen-Arnkil, K. & Timonen, P. 2013. Adoptio – lapsen etu? Jyväskylä: Kopijyvä Oy.

EIT 2014. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin.

<http://www.finlandcoe.fr/public/default.aspx?nodeid=35770>. Luettu 10.4.2014.

EurAdopt 2014. EurAdopt. <http://portal.euradopt.org/>. Luettu 14.3.2014.

Gottberg, E. 2010. Sateenkaariperheen lapsen juridinen asema. Sosiaalitieto 11/2010, 22 - 23.

Helin M. 2013. Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus. Helsinki: Talentum.

Helsingin kaupunki 2014. Adoptio.

http://www.hel.fi/hki/sosv/fi/Perheiden+palvelut/perheoikeudelliset_asiat/palvelut/adoptio. Luettu 17.3.2014.

Hongisto, V. 2012. Tuen tarve ei pääty adoptioon. Pelastakaa Lapset 4/2012, 22 - 23.

Interpedia ry 2013. Adoption historiaa.

http://www.interpedia.fi/adoptio/kansainvalinen_adoptio/adoption_historiaa. Luettu 22.10.2013.

Interpedia ry 2014. Interpedia ry.

http://www.interpedia.fi/jarjesto/interpedia_ry. Luettu 15.3.2014.

Kangas U. 2012. Perhe- ja perintöoikeuden alkeet. Helsinki: Yliopistopaino.

KHO 2014. Korkein hallinto-oikeus.

<http://www.kho.fi/fi/index/asiointikhossa.html>. Luettu 10.4.2014.

KKO 2014. Korkein oikeus. <http://korkeinoikeus.fi/fi/>. Luettu 10.4.2014.

Lammi, T. 2012. Uusi adoptiolaki ja sen kansainvälisestä ulottuvuudesta. Pelastakaa Lapset ry:n blogi.

<http://www.pelastakaalapset.fi/blogi/?x145122=w672519>. Luettu 8.11.2013.

MIA 2014 a. Adoptionsorganisationer. <http://www.mia.eu/Att-adoptera/Att-bli-sokande/>. Luettu 15.3.2014.

MIA 2014 b. MIA. <http://www.mia.eu/en/Start-EN/>. Luettu 15.3.2014.

Mykkänen, R. 2010. Laissa huolenpidon menevä aukko. Pelastakaa Lapset 2/2010, 12 - 13.

Mykkänen, R. 2011. Kohti avointa adoptiota. Pelastakaa Lapset 1/2011, 16 - 18.

Määttänen, L. 2011. Adoptiolainsäädännön uudistaminen. Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön julkaisu 34/2011. Mietintöjä ja julkaisuja.

NAC 2014. Nordic Adoption Council. <http://www.nordicadoption.org/>. Luettu 14.3.2014.

Parviainen, H. 2003. Kansainvälinen adoptiotoiminta Suomessa vuosina 1970 - 2000. Helsinki: Hakapaino Oy.

Parviainen, H. 2012. Adoptio on seksuaalivähemmistöjen hommaa? Historiallinen aikakauskirja 1/2012, 51 – 52.

Pasanen, K. 2012. Avoin adoptio – riski vai rikkaus? Pelastakaa Lapset 3/2012, 4 - 9, 44.

Pelastakaa Lapset ry 2014. Keitä me olemme. <http://www.pelastakaalapset.fi/jarjesto/keita-me-olemme/>. Luettu 15.3.2014.

Poikonen, S. 2012. Koulu ja adoptio. Pelastakaa Lapset 3/2012, 26 - 27.

Riksdag 2012 a. Utredningen modernare adoptionsregler. http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Fragor-och-anmalningar/Svar-pa-skriftliga-fragor/Utredningen-Modernare-adoption_H012190/. Luettu 14.3.2014.

Riksdag 2012 b. Öppna för fler inhemska adoptioner. http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Motioner/ppna-for-fler-inhemska-adopti_H002C381/?text=true. Luettu 14.3.2014.

Riksdag 2013. Äldre adoptivföräldrar. http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Motioner/ldre-adoptivforaldrar_H102So365/?text=true. Luettu 14.3.2014.

Savolainen, M., Halme-Kauranen, R., Jaakkola, R., Rautanen, E. & Mattila, H. 1977. Ehdotus ottolapsia koskevan lainsäädännön uudistamisesta. Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 5/1977.

Socialstyrelsen 2014. Adoption. <http://www.socialstyrelsen.se/barnochfamilj/familjeratt-familjeradgivning/adoption>. Luettu 17.3.2014.

Tahdon 2013. Tutkimus: tasa-arvoisen avioliittolain kannatus nousussa. <http://www.tahdon2013.fi/uutiset/tutkimus-tasa-arvoisen-avioliittolain-kannatus-nousussa/>. Luettu 18.3.2014.

Tervonen-Arnkil, K. 2012. Avoimuus tulee olla adoption lähtökohta. Pelastakaa Lapset 2/2012, 26.

U.S. Department of State 2014. Sweden.

http://adoption.state.gov/country_information/country_specific_info.php?country-select=sweden. Luettu 13.3.2014

Väestöliitto 2014. Adoptioperheet.

http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/perheiden_monimuotoisuus/adoptioperheet/. Luettu 10.4.2014.

Lainsäädäntö Suomessa

Adoptiolaki 20.1.2012/22.

Asetus lapseksiottamisasioiden lautakunnasta 155/1985.

Asetus lapseksiottamisesta 818/1979.

Asetus lapseksiottamisesta 154/1985.

Asetus Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunnasta 509/1997.

Avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskevia kansainvälisyksityisoikeudellisia määräyksiä sisältävä Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken tehty sopimus, SopS 20/1931.

Euroopan neuvoston uudistettu yleissopimus lasten adoptiosta SopS 39/2012.

Laki lapseksiottamisesta annetun lain muuttamisesta 27.11.1992/1101.

Laki lapseksiottamisesta annetun lain muuttamisesta 22.3.1996/175.

Asetus lapseksiottamisesta ja ottolapsisuhteen purkamisesta tehtävästä ilmoituksesta 209/1925.

Haagin sopimus 1993. Hague Conference on Private International Law. <http://www.hcch.net/upload/conventions/txt33en.pdf>. Luettu 20.3.2014.

HE 47/2011 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle adoptiota koskevan lainsäädännön uudistamiseksi sekä lasten adoptiota koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen hyväksymiseksi ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta 47/2011 vp.

Laki eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista 5.12.1929/379.

Laki ottolapsista 5.6.1925/208.

Laki lapseksiottamisesta 19.1.1979/32.

Laki lapseksiottamisesta 8.2.1985/153.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Yleissopimus lasten oikeuksista SopS 59 - 60/1991.

Yleissopimus lasten suojelusta sekä yhteistyöstä kansainvälisissä lapseksiottamisasioissa, Haagin sopimus SopS 29/1997.

Lainsäädäntö Ruotsissa

Brottsbalk 1962:700.

Förordning med instruktion för Myndigheten för internationella adoptionsfrågor 2007:1020.

Förordning om prövning av utländskt beslut om adoption 1976:834.

Förordning om statsbidrag till auktoriserade adoptionssammanslutningar och till riksorganisationer för adopterade 2008:1239.

Föräldrabalk 1949:381.

Lag med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner 1997:191.

Lag om internationell adoptionsförmedling 1997:192.

Lag om internationella rättsförhållanden rörande adoption 1971:796.

Lag om svenskt medborgarskap 2001:82.

Modernare adoptionsregler SOU 2009:61.

Socialförsäkringsbalk 2010:110.

Socialtjänstlag 2001:453.

Utlänningslag 2005:716.

Haastattelut

Ojuva, A. 2013. Toiminnanjohtaja. Interpedia ry. Helsinki. Puhelinhaastattelu 5.12.2013.

Partanen, P. 2013. Sosiaalityöntekijä. Pelastakaa Lapset ry. Helsinki. Puhelinhaastattelu 28.11.2013.

Valkeapää, S. 2013. Asiakkuuspäällikkö. Lappeenrannan teknillinen yliopisto. Lappeenranta. Haastattelu 27.11.2013.

Haastattelukysymykset Päivi Partaselle ja Anja Ojuvalle

Taustatiedot

1. Kuka olet ja mikä on työnkuvasi? Kuinka kauan olet työskennellyt kyseisessä toimessa?
2. Saako nimesi mainita opinnäytetyössä?

Yleistä tietoa adoptiosta

3. Mitkä ovat adoptionhakijoiden yleisimmät syyt adoption hakemiselle? Entä mitkä ovat biologisten vanhempien yleisimmät motiivit antaa lapsi adoptioon?
4. Minkälainen on adoptionhakijoiden määrä suhteessa adoptiolapsiin?
5. Kuinka kauan adoptioprosessi keskimäärin kestää?
6. Minkälaisia asiakirjoja adoptionhakijan tulee täyttää adoptioprosessin aikana?
7. Kuinka kauan adoption edellytysten selvittäminen yleensä kestää?
8. Minkälaiset tekijät voivat johtaa adoptioprosessin keskeytymiseen?
9. Kuinka yleistä adoptioluvan peruuntuminen on? Millaisista syistä näin voisi käydä?
10. Minkälaiset tekijät voivat estää adoption vahvistamisen?
11. Kuinka yleistä on lapsen sijoituksen epäonnistuminen? Miten kyseisissä tilanteissa toimitaan?
12. Millä edellytyksillä kansainvälistä adoptiota voi hakea yksin?

Adoptiolain muutokset

13. Kuinka uusi adoptiolaki on muuttanut kotimaista adoptioprosessia? (mm. lupamenettely)
15. Kuinka uusi adoptiolaki on muuttanut kansainvälistä adoptioprosessia? (mm. itsenäiset adoptiot)
16. Miten adoptiolakiuudistus on vaikuttanut toteutuneiden adoptioiden määrään?

17. Onko perintöoikeudellisen aseman muutoksella havaittu olevan vaikutusta ihmisten adoptioon liittyviin motiiveihin?
18. Miten avoin adoptio parantaa lapsen etua adoptiossa?
19. Mitä etuja adoptioneuvonnasta vastaavan sosiaalityöntekijän nimeäminen tuo adoptioprosessiin?
20. Minkälaista palautetta Interpedialle on tullut adoptiolakiuudistuksesta?

Yhteistyö

21. Minkälaista yhteistyötä Pelastakaa Lapset ry/Interpedia ry tekee muiden suomalaisten palveluntarjoajien kanssa?
22. Kuinka monen ulkomaalaisen palvelunantajan kanssa Pelastakaa Lapset ry/Interpedia ry tekee yhteistyötä? Missä maissa nämä yhteistyökumppanit sijaitsevat?
23. Tekeekö Suomi yhteistyötä muiden Pohjoismaiden kanssa? Jos tekee, niin millaista?

Pohdinta

24. Miten koet adoptiolakiuudistuksen vaikuttaneen omaan työskentelyysi?
25. Tulisiko yhteisadoptio-oikeus mielestäsi laajentaa koskemaan rekisteröityjä parisuhteita?
26. Mikä on mielestäsi tärkein asia uudistuksessa?
27. Jättikö uusi adoptiolaki mielestäsi jotain huomioimatta?
28. Vuonna 2012 Suomeen adoptoitiin Tilastokeskuksen mukaan 208 ulkomailla syntynyttä lasta. Ruotsissa vastaava luku oli Valvonta- ja valitusviranomaisen MIA:n mukaan 466. Minkälaisilla tekijöillä eroja voisi selittää?
29. Tilastokeskuksen mukaan kansainvälisiä adoptioita toteutettiin vuonna 2012 kahdeksasta eri maasta (Kiina, Etelä-Afrikka, Venäjä, Filippiinit, Thaimaa, Kenia, Kolumbia ja Intia). Ruotsissa vastaava luku on 28. Mitkä tekijät voisivat selittää eroja?

Haastattelukysymykset Sari Valkeapäälle

Taustatiedot

1. Kuka olet ja mitä teet työksesi?
2. Saako nimesi mainita opinnäytetyössä?
3. Kuinka monta adoptiolasta sinulla on?
4. Milloin adoptioprosessi alkoi?
5. Oliko kyseessä yhteisadoptio?

Adoptioprosessin kulku

6. Mikä taho toimi palveluntarjoajana?
7. Miten palveluntarjoajan valinta tapahtui?
8. Kuinka kauan adoptioprosessi kesti?
9. Miten adoption kohdemaahan valikoitui?
10. Kerro adoptioprosessin kulusta:
 - Adoptioneuvonta ja kotiselvityksen tekeminen
 - Kokemukset kansainvälisestä adoptiopalvelusta
 - Adoptioluvan hakeminen
11. Joutuiko adoptiolupaa välillä uusimaan?
12. Vastasiko adoptioprosessi odotuksia?
13. Mitä adoptioprosessissa olisi voitu toteuttaa toisin?
14. Jos olet adoptoinut useammin kuin kerran, niin ovatko eri adoptioprosessit eronneet toisistaan?

Adoption jälkeen

15. Oliko adoption jälkeinen neuvonta riittävää? Kuinka kauan sitä oli tarjolla?
16. Minkälaiseen taloudelliseen tukeen adoptioperheet olivat tuolloin oikeutettuja?
17. Minkälaisiin tukiin adoptiovanhempi on tänä päivänä oikeutettu?

18. Uusi adoptiolaki tuli voimaan 1.7.2012, ja sen ensisijainen tavoite on edistää lapsen edun toteutumista. Lain keskeisiä muutoksia ovat olleet mm. kotimaisten adoptioiden tulo luvanvaraisiksi. Myös itsenäisesti ulkomailta adoptoivat tarvitsevat nykyään luvan. Niin sanotun avoimen adoption hyväksyminen oikeuttaa lapsen pitämään yhteyttä aikaisempaan vanhempaansa, jos adoptiovanhemmat ja biologiset vanhemmat ovat näin yhdessä sopineet. Uusi laki teki myös täsmennyksiä adoptioon liittyviin ikävaatimuksiin. Yhteisadoptioon ovat edelleen oikeutettuja vain aviopuolisot. Mikä on mielipiteesi uudesta adoptiolaista?